

האיחוד שהחליש – הפילוג שחיזק: הפרדוקס של הציונים הכלליים בארץ-ישראל בשנות השלושים

לאחר מלחמת העולם הראשונה הלך ונחלש מעמדו של הזרם המרכזי (הציונים הכלליים) בתנועה הציונית.¹ בחלל הריק שנוצר החלה להתנהל, מאמצע שנות העשרים, התמודדות בין שני מחנות אידאולוגיים: תנועת העבודה משמאל והרביזיוניסטים מימין. התמודדות זו התרחשה הן בגולה והן בארץ-ישראל. עם זאת, בשנות העשרים עדיין היה המחנה האזרחי (ובו כל אותן קבוצות ומסגרות חברתיות, כלכליות ופוליטיות שלא שוייכו ולא חשו שייכות לא לשמאל, לא לימין ולא ל'המזרחי'), גורם דומיננטי בארץ-ישראל – בין השאר, משום שהעלייה הרביעית (1924-1928) הביאה לגידול במספרם של בני המעמד הבינוני, להתפתחות היזמה הפרטית ולהתחזקותן של ערים כתל-אביב, חיפה וירושלים.

מגמה דמוגרפית דומה ניכרה, למעשה, גם בשנות השלושים. חלקם הגדול של 220,000 העולים שהגיעו לארץ בשנים אלו היו אנשי המעמד הבינוני, בעלי מקצועות חופשיים ובעלי הון פרטי והם נמנו אפוא באורח טבעי, על-פי הרקע שלהם, עם המחנה האזרחי. בעת ובעונה אחת פחת משקלם היחסי של עולים-עובדים (ובכלל זה עולים שסווגו כחלוצים). רוב העולים האמורים התיישבו בתל-אביב, בחיפה, בירושלים ובמושבות הוותיקות, ואגב כך הועתק מרכז הכובד של הפעילות הכלכלית והחברתית מהמושבה לעיר. יתרה מזו, ההון שהביאו העולים של שנות השלושים תרם לקידומם של תהליכי תיעוש ומודרניזציה, ואלה השתלבו בגידול, בביקוש ובכוח הקנייה, וכן בשינויים בהרגלי הצריכה. ממילא התחולל פיתוח מואץ של ענפי השירותים והמסחר. מה היה הביטוי הפוליטי של כל אלה?

ההיסטוריוגרפיה של היישוב בתקופה הרלבנטית הרבתה לעסוק בהתפתחות הפוליטית, החברתית והתרבותית של תנועת העבודה ושל התנועה הרביזיוניסטית ובהתמודדות ביניהן, וזנחה לחלוטין את העיסוק במחנה האזרחי

1. בעשור השנים 1921-1931 ירד כוחם של הציונים הכלליים בהסתדרות הציונית מ 73% ל 36%.

בכלל ובציונים הכלליים בפרט.² הסיבה לכך הייתה נעוצה, בראש ובראשונה, בתפקיד המרכזי שמילאו תנועת העבודה והתנועה הרוויזיוניסטית מאז שנות השלושים ועד היום, במערכות המדיניות-ביטחוניות. המפלגות הציוניות הכלליות לא זכו להצלחות אלקטורליות, על כל המשתמע מכך, ודומה שגם עובדה זו השפיעה על מיעוט העניין בהן. נוסף לכך, מפלגות אלו האחרונות לא טרחו במיוחד לתעד את פעילותן, בשונה מתנועת העבודה ומהתנועה הרביזיוניסטית, שעסקו בתיעוד מראשית דרכן הפוליטית. נקל להניח אפוא שדלות החומר הארכיוני הקשור בציונים הכלליים תרמה אף היא ליצירת המצב האמור.

מאמר זה בא לתאר ולנתח את התפתחותם והתגבשותם הפוליטית של שני הפלגים המרכזיים בציונות הכללית – הפלג 'האזרחי' והפלג 'המתקדם' – בשנות השלושים, על רקע ההתפתחות וההתבססות של המערכת הפוליטית ביישוב היהודי בארץ. במסגרת זו אנסה לברר מה הניע את שני הפלגים להתאחד, מה גרם להם לחזור ולהתפלג ומה הייתה המשמעות של מהלכים אלה ביחס למעמדה ולכוחה של הציונות הכללית.

1. 'הקמת הסתדרות הציונים הכלליים המאוחדים בארץ-ישראל'

באוגוסט 1922, חודש ימים בקירוב לאחר שחבר הלאומים אישר את כתב המנדט של בריטניה על ארץ-ישראל, עשתה קבוצת ציונים בלתי-מפלגתיים את הניסיון הראשון לרכז במסגרת אחת את כל הרשימות, ההסתדרויות וההתאגדויות הפוליטיות האזרחיות. התארגנות פוליטית זו, שכונתה בתחילה 'הסתדרות ציוני המרכז' שינתה תוך זמן קצר את שמה ל'הסתדרות הציונים הכלליים', התכוונה לקבץ יחדיו את כל אותם הציונים שלא השתייכו למפלגות הפועלים, מחד גיסא, או למפלגות הדתיות (בעיקר 'המזרחי') מאידך גיסא, ולייצגם במאבקים הכלכליים, החברתיים והתרבותיים בקונגרס הציוני, באספת הנבחרים, בוועד הלאומי ובוועדי הקהילות.³

2. בעוד ש'החוגים האזרחיים' בא"י בשנות השלושים כמעט ולא נחקרו (על הצה"כ בחו"ל כתב דוד שערי את ספרו: **מסתם ציונות לציונות כללית**, ירושלים 1990), הרי אודות המחנה האזרחי בשנות העשרים נכתבו שני מחקרים חשובים, האחד של יגאל דרורי (בין ימין לשמאל, החוגים האזרחיים בשנות העשרים, תל-אביב 1990), והשני של דן גלעדי (הישוב בתקופת העליה הרביעית, תל-אביב 1973), אשר פתחו צוהר לעסוק בסוגיה שלא טופלה משך שנים רבות.

3. 'דרורי, בין ימין לשמאל, עמ' 12, 19-28.

המועצה הארצית של 'הסתדרות הציונים-הכלליים' התכנסה לראשונה במאי 1924, ובה נוסחו התכנית והמצע של 'ההסתדרות', נבחר ועד מרכזי והוחלט על הקמת 'פדרציה ציונית-כללית' בארץ-ישראל.⁴ במרוצת השנה הבאה הושקעו מאמצים בארגון הפדרציה, אולם בבחירות לקונגרס הציוני הי"ד (באוגוסט 1925) התמודדו הגופים הקשורים בה בחמש רשימות נפרדות. הפילוג והפיצול הזה נתגלה גם בבחירות לאסיפת הנבחרים השנייה (דצמבר 1925); הפעם התמודדו הציונים הכלליים בשש רשימות שונות.

בקיץ 1929, ערב הקונגרס הט"ז, הייתה הציונות הכללית בארץ-ישראל מפולגת לשניים: פלג בעל נטיות ימניות (שכונה 'האזרחים'), בראשות יהושע סופרסקי, ופלג מרכזי בעל נטיות שמאליות (שכונה: 'המתקדמים'), בראשותם של עורך הארץ, משה גליקסון, בן-ציון מוסינזון ואליהו ברלין.

הקונגרס עצמו התכנס בציריך ובמהלכו נעשה ניסיון לארגן את חוגי הציונים הכלליים בעולם כולו כגוף פוליטי מגובש.⁵ היה זה על רקע הקמתה של הסוכנות היהודית המורחבת, כמסגרת משותפת להסתדרות הציונית העולמית ולגופים לא-ציוניים, וכן לנוכח העובדה שבקונגרס הופגן לראשונה כוחן העולה של מפלגות הפועלים. שני האירועים גם יחד היו כוח מניע לניסיון לגבש קבוצת כוח פוליטית שתאחד את הציונים הכלליים. בו-בזמן החליטו גם נציגי קבוצות הציונים הכלליים בארץ-ישראל לאחד את הזרמים השונים לארגון כללי אחד. בפברואר 1930 הם הקימו את 'הסתדרות הציונים הכלליים' המאוחדים בארץ-ישראל' (להלן גם: 'ההסתדרות' או 'הסתדרות הציונים הכלליים'). בני התקופה ההיא הסבירו, שהאיחוד נוצר, כי הפילוג לא הביא תועלת מרובה לציונים הכלליים בארץ, החליש את כוחם ולא אפשר להם להפוך לגורם משמעותי יותר בתנועה הציונית בכלל, ובמוסדות היישוב בפרט.⁶ זאת לעומת תהליך הפוך שנוצר במפלגות הפועלים. יש להניח, כי גם המצב הפוליטי הקשה בארץ, ששרר לאחר מאורעות תרפ"ט ותחושת הסכנה המשותפת, תרמו לטשטוש חילוקי הדעות והניגודים והאיצו את התהליך שהביא בסופו לידי איחוד שתי הקבוצות.

בראש הארגון החדש עמדו יהושע סופרסקי, שייצג את 'האזרחים', וד"ר משה גליקסון, עורך עיתון הארץ, שייצג את 'המתקדמים'. כמו כן, הצטרפו אל הארגון מנהיגי תנועת הנוער הציוני הכללי בארץ, שתמכו בעבר ב'מתקדמים'.

4. "דרורי, שם, עמ' 35-37; ד' גלעדי, שם, עמ' 115.
5. גוף שהוקם רשמית בשנת 1931 ונקרא 'הברית העולמית של הציונים הכלליים'. על כך ראו בהרחבה: ד' שערי, שם, עמ' 31 ואילך.
6. מ' גליקסון, 'פרובלמות של הציונות הכללית', הארץ, 20.3.1931.

העובדה, שבראש 'ההסתדרות המאוחדת' עמדו שני מנהיגי הזרמים הבולטים, מלמדת על כך, שעל אף האיחוד קיימת הייתה עדיין חשדנות הדדית, וכל גוף דאג לשמר את כוחו. מה אם כן היו האינטרסים של כל אחד מהזרמים שהביאו אותם לידי איחוד, מעבר לנימוקים שהוצגו לעיל? מאחר שלא מצויים מקורות רבים בסוגיה זו, אוכל רק להניח כי סופרסקי, שעמד בראש הפלג החזק בין השניים, סבר כי האיחוד יוכל להגביר ולחזק את כוחו. גליקסון, שמאז ומתמיד התנגד לריבוי מפלגות וראה בהן סכנה למפעל הציוני, האמין כי באיחוד טמונים הסיכוי לחזק את כוחה של הציונות הכללית והדרך להבטיח את מקומה הראוי בהסתדרות הציונית – כך, לדעתו, תחזק התנועה הציונית כולה.⁷

זמן לא רב לאחר הקמת 'ההסתדרות הציונים הכלליים המאוחדים' החלו עימותים וחילוקי דעות בין הזרמים. בהרצאה שנשא גליקסון, ערב הוועידה הארצית השנתית (11.5.1931),⁸ שהתקיימה לקראת התכנסות הקונגרס הי"ז, טען שלא ניתן לדבר על אידאולוגיה אחת מגובשת של ציבור הציונים הכלליים וכי בעקבות האיחוד לא בוטלו הניגודים בין הזרמים, אלא רק טושטשו, מצב שלא הביא תועלת מרובה לציונים הכלליים. 'היא לא תפסה עמדה ברורה ובהירה בענייני השעה, היא לא גילתה כשרון המעשה, לא גילתה כוח יצירה... פעולתה המעשית הייתה מעטה מאד'. גם רפאל סופרמן, בנאומו בוועידה, ציין, כי 'בכל מפלגה יש גאפים, אולם אצלנו יש שינוי דעות במלוא מובן המילה'.⁹

על-אף האיחוד לא עלה בידי הציונים הכלליים להגביר את כוחם האלקטורלי. בבחירות לקונגרס הי"ז (1931) זכתה רשימתם המשותפת ב 2,341 קולות (מתוך 29,856 קולות) ובשלושה צירים (מתוך 39 מנדטים סך הכול = 7.8%).¹⁰ תוצאות דומות התקבלו גם בבחירות לאסיפת הנבחרים, שבהן זכו הציונים הכלליים רק בארבעה מתוך 71 הצירים.

המועצה הארצית, שהתקיימה ב"ט אלול תרצ"א, בעקבות הקונגרס הי"ז, החליטה, בין היתר, לתמוך בארגון 'הברית העולמית של הציונים הכלליים', שהתארגן בקונגרס הציוני (בראשות הד"ר יצחק שוורצבארט).¹¹ עוד הוחלט להיכנס ל'ברית העולמית' כגוף, ו'לעמוד בקשר תמידי עם מרכז "הברית"

7. גליקסון, 'על הפרק', הארץ, 17.6.1924.

8. הוועידה הארצית הייתה מתכנסת אחת לשנה ובוחרת בוועד הפועל הארצי ובמועצה הארצית. הוועד הפועל הארצי בחר את הוועדות (כמו: הוועדה להתיישבות חקלאית, שיכון, ארגון, תעמולה, עלייה ועוד).

9. דברי ר' סופרמן, 'בוועידת הצה"כ בת"א', הארץ, 17.5.1931.

10. מפא"י זכתה ב 24 מנדטים (62%), הרביזיוניסטים זכו ב 7 מנדטים (16.8%).

11. על כך ראו בהרחבה: ד' שערי, שם, עמ' 36 ואילך, גם עמ' 236.

בארץ-ישראל, לעבוד איתו יחד ולעזור ככל האפשר לחיזוק הארגון, פיתוח וגידולו.¹²

אחת המחלוקות שהתעוררו במועצה הייתה סביב שאלת ארגון ההנהלה. על-פי החלטת 'הברית העולמית' נקבעו לה שני מרכזים: האחד בקראקוב והשני בארץ-ישראל. לכל אחד מהמרכזים ניתנו זכויות אוטונומיות. חלק ממשנתפי המועצה התייחס בכיקורת ליצירת שני מרכזים, בטענה כי צריך היה לקבוע הנהלה אחת בלבד, שתשב בארץ-ישראל. בטיעון שהעלה שלום שווארץ, חבר הפלג 'האזרחי', 'כי בחור' לא יעשו כלום', בא לביטוי חוסר הערכתו למרכז בגולה. אחרים קידמו בברכה את יצירת שתי ההנהלות, אם בניסיון לעדן את אמירתו הבוטה של שווארץ, 'אל נאמר שאנחנו הכל והגולה לא כלום', ואם בנימוקים מעשיים יותר, כמו זה של א' הורוביץ, חבר המועצה הארצית מערקרון, שטען כי שתי ההנהלות יאפשרו חלוקת תפקידים, שכן 'את סידור הקשרים עם הגולה יכולים להטיב לעשות בגולה עצמה'. מוסינון סיכם וניסה לפשר בין הצדדים, כאשר שילב בדבריו שתי אמירות מסייגות: 'במידה ידועה זה טוב עכשיו' והסיבה: 'כי קשה היה עלינו לקבל את כל האחריות של הארגון'.¹³ ניתן להסיק, גם מדברי המצדדים בשני המרכזים, כי בעיקרו של דבר, קיימת הייתה נטייה בקרב 'הסתדרות הציונים הכלליים המאוחדים בארץ-ישראל' לחזק, בשלב זה, את המרכז בארץ-ישראל, ובעתיד להעדיף הקמת מרכז עולמי אחד בארץ-ישראל. ברוח זו גם התקבלה ההחלטה במועצה.

בוועידה הארצית, שהתקיימה ביולי 1932, הוחלט בסופו של דבר, ועל דעת כל הצדדים, להקים מרכז עולמי אחד, שמושביו יהיה בארץ-ישראל. חברי הוועידה הגיעו למסקנה כי פיצול המרכזים מחליש את הציונים הכלליים ורק מרכז בארץ-ישראל יוכל להשפיע על הגולה הציונית, ולא להפך.¹⁴ במהלך שנת 1932 ניתן להבחין בהתחזקות כוחו של הפלג 'האזרחי' בקרב 'ההסתדרות', למרות שעל פני השטח היה ניסיון להציג 'הסתדרות מאוחדת'.¹⁵ קביעה זו מוצאת לה חיזוק בשני משורים:

12. על החלטות המועצה הארצית ראו: אצ"מ, S25/2052 סעיף ב' 1, 2.
13. ראו דבריהם של: ש' שוורץ, ח' בוגרשוב, א' הורוביץ, ב"צ מוסינון, במועצה הארצית של הציונים הכלליים המאוחדים בא"י, מיום י"ט אלול תרצ"א, אצ"מ, A24/188. גם: אצ"מ, S25/2052.
14. 'החלטות הוועידה הארצית של הציונים הכלליים המאוחדים בא"י', הארץ, 19.7.1932.
15. ידיעה, 'בין הציונים הכלליים', הארץ, 2.8.1932; י' בר-מידות, יובל שנים בשדות הציונות הכללית והליברלית, תל-אביב 1978, עמ' 93. מפקד החברים הראשון התקיים רק בשנת 1943. ראו: סקירה על פעולות הוועד הפועל הארצי של ברית הציונים הכלליים, מיום 16.3.1943, אצ"מ, J100/5.

א. האנשים שנבחרו לוועד הפועל של 'ההסתדרות' היו ברובם מסיעת 'האזרחים'.

ב. מספר החלטות והצעות שהתקבלו במועצה בוועידה הארצית, כגון: החלטת הוועידה הארצית (יולי 1932) להגן על המעמד הבינוני, החלטה שיכולה הייתה להתפרש כתחילתה של גישה מעמדית – מול תפיסתם העל-מעמדית של 'המתקדמים', שהדגישו את שאיפתם לפעול לטובת כל העם, או לפחות 'להעמיד את עלייתו וחשיבותו של המעמד הבינוני בצד עלייתם והתיישבותם של החלוצים';¹⁶ ההצעה להקים מפלגה 'בעלת דיציפלינה ומטרה ברורה'¹⁷ במקום הסתדרות 'בעלת תוכן ורצון מטושטשים',¹⁸ משום שאז נהווה כוח ויתחשבו בנו'.¹⁹ 'המתקדמים' לעומתם התנגדו למגמה זו. (בנושא זה ניטש ויכוח גם בוועידות הבאות.) החלטות נוספות, שהעידו על התחזקותם של 'האזרחים', היו: תמיכה ברביזיוניסטים, בעיקר כדי למנוע את עזיבתם את ההנהלה הציונית,²⁰ תמיכה שבעיני 'המתקדמים' נגרמה בשל 'איזו אימה משונה מפני השמאל', שהביאה את הפלג הימני 'לבקש עזרה ומחסה אצל הרביזיוניסטים'.²¹ 'הרביזיוניסטים יורקים עלינו ובכ"ז דורשים מאתנו כאן שנלחץ את ידם, היכן הכבוד העצמי'.²² החלטה נוספת, שהתקבלה במועצה הארצית (ינואר 1932) ואושרה בוועידה הארצית (יולי 1932), הייתה לדרוש תיקונים בחוקת הבחירות לאסיפת הנבחרים, 'שיתנו את האפשרות לקהילות ולמועצות המקומיות להשתתף באסיפת הנבחרים ובוועד הלאומי ולתמוך גם בכל הצעה האחרת שעשויה למשוך את החוגים העומדים מחוץ לוועד הלאומי להשתתף בעבודתו'.²³ ההחלטה קבעה ששני שלישים מאסיפת הנבחרים ייבחרו בבחירות ישירות על-ידי כל חברי כנסת ישראל, על-פי רשימת הסיעות השונות, ושליש ייבחר מעיריות וממועצות מקומיות. בהחלטה זאת ראו חוגי 'המתקדמים' פגיעה בשוויון הזכויות הבסיסי וביסוד הדמוקרטי שעליו מושתתת כנסת ישראל.

-
16. מ' גליקסון, 'על הפרק', הארץ, 13.7.1932; י' סופרסקי, במאמרו 'בענייני הציונות הכללית', הארץ, 25.12.1932, אינו מסכים עם כך שזוהי גישה מעמדית. הוא מסביר כי 'ההסתדרות' החליטה להגן על מעמד זה בשל היותו מקופח תמיד.
17. דברי י' סופרסקי, 'בועידת הצה"כ', הארץ, 17.7.1932.
18. מ' עוזיאלי, 'בין הציונים הכלליים', הארץ, 2.8.1932.
19. י' סופרסקי, שם.
20. י' סופרסקי, 'בועידה הארצית של הצה"כ', הארץ, 14.7.1932, 15.7.1932, 17.7.1932 (החלטת הוועידה סעיף א-ג).
21. מ' גליקסון, 'על הפרק', הארץ, 23.7.1932.
22. דברי נ' מכנס, 'בועידת הציונים הכלליים - ישיבה שניה', הארץ, 15.7.1932.
23. ידיעה, 'החלטות הוועידה הארצית', הארץ, 19.7.1932. דרישה כזו חזרה ונשנתה גם במועצות הארציות שהתקיימו בפברואר ובמאי 1934.

על-אף שמספר החברים הרשומים במפלגה לא גדל, הציג סופרסקי את שנת 1933 כשנת התפתחות ארגונית ומעשית של 'הסתדרות הציונים הכלליים המאוחדים בארץ-ישראל', וקבע במועצה הארצית, שהתקיימה בפברואר 1933, כי מורגש ביישוב, שהציונים הכלליים תופסים מקום בחיי הארץ ובבניינה.²⁴ נוסף לכך, נוסד עיתון שבועי מיוחד ('הציוני הכללי'), שהשפעתו בארץ ובחו"ל הייתה, על-פי דבריו, רבה, גדלה עליית הנוער הציוני הכללי, נוסדה המושבה הראשונה של הציונים הכלליים (תל-צור), והמפלגה השתתפה השתתפות פעילה בעבודת הסוכנות, בוועד הלאומי ובשאר מוסדות היישוב.

בוועידה הארצית השנתית, שהתקיימה ביולי 1933, דיווח סופרסקי, בשם הוועד הפועל, על חיזוק הקשר עם הסניפים ויצירת 'הרבה סניפים חדשים'.²⁵ כמה מהמתדיינים בוועידה (בעיקר נציגי 'הנוער הציוני') חלקו על מסקנותיו של סופרסקי. יחיאל פוס תקף את פעולת הארגון של הוועד הפועל וטען, ש'כל הסניפים נוצרו אך ורק ברגע האחרון' ואילו שמעון סגל הדגיש, כי אין טעם בהקמת סניפים שאינם בעלי יכולת קיום ושאינן להם כל תכנית עבודה לכל ימות השנה.²⁶

למרות שמטרת הוועידה הייתה להציג 'הסתדרות' מאוחדת, שאין בתוכה הבדלים אידאולוגיים גדולים (שכן היו אלה ימים של התארגנות לקראת הקונגרס הי"ח), הרי שהמחלוקת בין הזרמים נחשפה גם כאן. 'המתקדמים' ו'הנוער הציוני' מתחו ביקורת נוקבת על האופי המעמדי והמפלגתי שאימצה 'ההסתדרות', באו בטרוניות כנגד היחס הבלתי שווה מצד הוועד הפועל לכלל הזרמים ב'הסתדרות', והתרעמו על אי הכללתו של גליקסון ברשימת 'ההסתדרות' לקונגרס.²⁷

לסוגיית המפלגתיות היתרה התייחס גליקסון במאמר חריף שכתב, בעקבות ועידת הציונים הכלליים, בעיתון הארץ. גליקסון תקף את המפלגתיות קצרת הראות 'שנעשתה מארה וסכנה לתנועה כולה... רוח זו של מפלגתיות שאין עמה לא סבלנות, לא תבונה שקולה ודעה צלולה ולא זהירות והכרת אחריות

24. דברי 'סופרסקי' במועצה הארצית של הסתדרות הציונים הכלליים המאוחדים בא"י, 'הציוני הכללי', 3.3.1933. אין בידנו נתונים באשר למספרם המדויק של חברי 'ההסתדרות'.

25. דברי 'סופרסקי', 'הוועידה הארצית השנתית של הציונים הכלליים המאוחדים בא"י', 'הציוני הכללי', 14.7.1933.

26. ראו: דברי 'פוס', ש' סגל, 'הוועידה הארצית', 'הציוני הכללי', 14.7.1933.

27. דברי ד' בלדר ומ' גליקסון, 'אורנשטיין', 'הוועידה הארצית השנתית', 'הציוני הכללי', 14.7.1933. גליקסון יצא אמנם ביוזמתו מההתמודדות, אך היו בין חבריו שהתרשמו כי הייתה כוונה להכשילו. ראו: 'פוס', 'הוועידה הארצית השנתית', שם.

לתוצאות, קיימת לצערנו הגדול גם במפלגה זקנה צעירה זו,²⁸ והיא שמנעה, לדעתו, את האחדות בשורות הציונים הכלליים.

בהקשר לנושא זה עלה עניין המשמעת של צירי הקונגרס שעל-פיו חייב המיעוט להישמע לרוב ולהצביע יחדיו. הצעתו של ד"ר לוין, לתת לצירים רשות להימנע מהצבעה במקרה של מחלוקת בין דעת הרוב בסיעה לבין מצפוננו של היחיד, נדחתה. בוועידה הוחלט, כי החלטות הוועידה הארצית מחייבות את כל הצירים בקונגרס.²⁹ בוויכוח, שנוהל גם מעל דפי העיתונות, תקף גליקסון את ההחלטה וראה בה סימן ל'מחלת המפלגתיות הקיצונית... מחלה שהולכת ונהפכת לסכנת מוות לציונות'.³⁰ במשפטים אלה מקופלת תפיסתו הלאומית הכללית והעל-מעמדית של גליקסון, שהיסוד המפלגתי מנוגד לה לחלוטין. בעקבות החלטת ועידה זו, החליט גליקסון להימנע מהשתתפות בבחירות לקונגרס.

המצע לקראת הקונגרס הציוני הי"ח נוסח בזהירות. בסעיף 17 צוין, כי 'הציונות הכללית אינה מופיעה כארגון מעמדי, היא מקיפה את כל שדרות העם: את היהודי האמיד, את היהודי הבינוני וגם הנוער העובד, העומד כעת לרובותיו תחת דגל הציונות הכללית'.³¹ – כלומר, ניכר כאן הניסיון להציג, לקראת הבחירות לקונגרס, הסתדרות ציונית כללית מאוחדת ולהרחיב את מעגל התומכים בה.

גם הפעם השיגה סיעת 'הציונים הכלליים בארץ-ישראל' בבחירות לקונגרס, שהתקיימו בארץ-ישראל ב 18 ביולי 1933, 3,943 קולות ו 4 מנדטים בלבד (מתוך 50 מנדטים).³² הצירים לקונגרס מטעמה היו: 'י סופרסקי; ש' אוסישקין, ב"צ מוסינזון וח' בוגרשוב.

הוועד הפועל הארצי, שבו היה רוב ל'אזרחים' (קבוצה ב'), דן באפריל 1934 על כיוון פעילותם של הציונים הכלליים בעתיד. במהלך הוויכוח הסתמנו שני כיוונים: האחד – הצורך לארגן את קבוצה ב' בארץ ובחו"ל ולהיפרד מקבוצה א' לגמרי, והשני – הצורך לנסות ולארגן את הכוחות כדי לבטל את ההבדלים בין קבוצה א' לקבוצה ב' וליצור ארגון של ציונים הכלליים על יסוד תכנית משותפת, מבלי להתחשב בחילוקי הדעות. לבסוף הוחלט, ברוב דעות, להעביר למועצה הארצית הקרובה הצעת החלטה ברוח האיחוד וחיוזוק הכוחות, שבין

28. מ' גליקסון, 'על הפרק/לועידת הציונים הכלליים', הארץ, 17.7.1933.

29. ידיעה, 'הוועידה הארצית השנתית של הצה"כ', הציוני הכללי, 14.7.1933.

30. מ' גליקסון, 'משמעת ומשמעת', הארץ, 17.7.1933.

31. ידיעה, 'מצע הבחירות של הצה"כ', הארץ, 16.7.1933.

32. מפא"י זכתה ב-40,584 קולות (68%) וב 34 מנדטים. הרבייוניסטים זכו ב 6,888 קולות (11.6%) וב 5 מנדטים.

שאר הדברים קבעה: 'היות והפירוד הזה הוא בעוכרנו וגרם לתוצאות המעציבות במושב הזה ובהסתדרויותינו בכלל, והיות שבחולשת הציונים הכלליים הננו רואים סכנה לקיום ההסתדרות הציונית בכלל, פונים אנחנו אל כל הציונים הכלליים בדרישה להתלכד ולהתרכז סביבנו'.³³

בביקורת שמתח גליקסון, על הצעה זו במאמר מערכת בהארץ, כינה אותה 'משאלה חסודה', שלא תתקן בהרבה את המצב ולא תצליח לבטל את הניגודים בין הזרמים ואת סיבותיהם. 'כל הנטייה הזאת לבטל את ההבדלים שבין א' וב' ולמצוא תקנה למצב בתכנית משותפת ומשמעת פנימית, מבלי להתחשב עם החילוקים בין א' לב' היא תמימה ביותר... משמעת איננה סגולה כנגד חילוקי דעות יסודיים'.³⁴ גליקסון הסכים אמנם, שהנטייה לאיחוד היא מובנת ואף חשובה, אך הפעם היא פשוט בלתי אפשרית. חילוקי הדעות מהותיים מדי. כפתרון הציע להמשיך ולקיים ברית עולמית של ציונים הכלליים, שתשמש כגוף עליון ותאפשר שיתוף פעולה בין הזרמים בנושאים משותפים, כאשר בד בבד יפעלו שני הזרמים בנפרד, וכל זרם ילך על-פי דרכו. גליקסון, שבשנת 1930 תמך בהקמת 'ההסתדרות' מתוך גישה שאחדות בקרב הציונים הכלליים עשויה לחזק את הציונות הכללית ואת ההסתדרות הציונית כולה, הציג עתה גישה שונה, שהביעה את אכזבתו לנוכח 'היצירה המשותפת' שלא מילאה את ציפיותיו.

בסוף אפריל 1934 עמדו 'הציונים הכלליים העממיים – הפרוגרסיביים', כך כינו עצמם עתה חברי הפלג 'המתקדם' (קבוצה א') והמקורבים אליהם (שכללו את עולי גרמניה בראשות קורט בלומנפלד, 'הרדיקלים' בראשות יצחק גרינבוים ומספר חברים מ'הנוער הציוני'), לקיים כנס כדי לארגן את החוגים הדמוקרטיים פרוגרסיביים שבציונות הכללית כזרם שיפעל בנפרד, נגד המגמה המפלגתית שהתהוותה בציונות הכללית בפרט ובתנועה הציונית בכלל, ויהווה את הבסיס להקמת ברית ציונית כללית עולמית נוספת. מפתיעה כביכול, בהקשר זה, החלטת מזכירות 'הנוער הציוני' שהייתה, כאמור, מקורבת לגליקסון ול'מתקדמים', ונקראה לעזור בהקמת זרם דמוקרטי פרוגרסיבי זה, לא לתת ידה לפילוג או לפירוד ולעמוד על הצורך בקיום הסתדרות ציונית כללית אחידה. בגילוי דעת, ששלחה המזכירות לאנשיה, דרשה ש'ההסתדרות הציונית הכללית המאוחדת בארץ-ישראל' תצטרף לברית העולמית, שתקיף את כל ההסתדרויות הכלל ציוניות בכל הארצות. את המניע להחלטה זו ניתן ללמוד ברמז מתוך הכתוב בהמשך גילוי הדעת, והוא הציפייה לכניסת חברים חדשים מתנועת

33. ידיעה, 'במפלגה', הציוני הכללי, 27.4.1934. גם: ידיעה, 'איחוד או פירוד בציונות הכללית', העולם, 14.6.1934.

34. מאמר מערכת (מ"ג), 'מיום ליום', הארץ, 23.4.1934.

'הנוער הציוני' שהגיעו לארץ – 'להסתדרות'. 'כניסת כוחות חדשים להסתדרותנו יכולה להשפיע בהרבה על התפתחותה ועלינו לעזור לזה ויש לאפשר להם את הכניסה הזאת'.³⁵ חיזוק 'ההסתדרות' בעזרת כוחות אלה עשוי לשנות את הכיוון החד-צדדי הקיים. כלומר: עדיף לפעול מבפנים, למשוך לכיוון ההסתדרות הקיימת כוחות חדשים ולהשפיע בדרך זו על אופייה ועל דרכה, מאשר ליצור ארגון מיוחד, לפלג את הכוחות ולהחליש בכך את כוחה של הציונות הכללית. אלנא, אחד הכתבים ב'ציוני הכללי', סבר שאין זה מקרה שדווקא בשעת סכסוך מפלגתי, קמה תנועת הנוער ומצהירה על אחדות התנועה כעל עיקרון חשוב. שכן תנועת הנוער על-פי השקפתה הכלל ציונית שואפת ל'ציונות טהורה', 'שואפת לאחדות במחנה היהודי' ולהיכולת 'להשיב לב אבות אל בנים ולב בנים אל אבותם'. רק במשפט האחרון במאמר, מופיע רמז למטרות האופרטיביות המצוינות לעיל, 'כשנזכה לכך שתבוא האחדות המקווה ע"י כולם תוכל אז תנועת הנוער הציוני להגיד בציונות את דברה המכריע'.³⁶

הדיון בסוגיית הפילוג נמשך גם במועצה הארצית של 'הסתדרות הציונים הכלליים המאוחדים בארץ-ישראל', שהתקיימה במאי 1934. גם בקרב הפלג 'האזרחי' (קבוצה ב') נחלקו הדעות בסוגיה זו. מוסינזון, לאחר שתיאר את כל השתלשלות העניינים בקונגרס, הגיע לכלל מסקנה שקיימת סכנה רבה בפירוד, ובארץ-ישראל גדולה סכנה זו עוד יותר מאשר בגולה. להוכחת דבריו הציג מספר נימוקים: ראשית, לטענתו, יהיה קושי מעשי לארגן את קבוצה ב' באופן נפרד. כמו כן, פילוג יגרום ליצירת ארגון מיוחד על-ידי קבוצה א', שיתחבר קרוב לוודאי אל 'הרדיקלים' בהנהגתו של יצחק גרינבוים, ויצור עם מפא"י רוב מוחלט בקונגרסים הבאים, בעוד שקבוצה ב' לא תצליח לארגן יחד עם 'המזרחי' (המפולג) והצה"ר ('שאינו כוח יוצר') בלוק אלטרנטיבי נגד השמאל.³⁷ נימוק נוסף, שהביע מוסינזון גם בשני מאמרים שכתב באותה תקופה, היה כי פילוג יגרום לכך שהרבה גורמים (ובעיקר הנוער) לא יצטרפו לאף אחת משתי הקבוצות, דבר שיחליש מאוד את הציונים הכלליים. ומכאן נבעה מסקנתו: רק כגוף מלוכד יהיה לציונים הכלליים המשקל הכמותי והאיכותי הנחוץ כדי להופיע כגוף מרכזי בעל ערך בתנועה הציונית וביישוב ולמשוך לתוכו את כל

35. מתוך: גילוי דעת שנשלח ע"י מזכירות 'הנוער הציוני' בארץ-ישראל, ארכיון משואה, מ 6/2.

36. אלנא, 'תנועת הנוער הציוני הכללי', הציוני הכללי, 30.3.1934.

37. דברי ב"צ מוסינזון, 'המועצה הארצית של הסתדרות הציונים הכלליים בא"י', הציוני הכללי, 11.5.1934.

אותם עולים שהיו ציונים כלליים בחו"ל ואחרי עלייתם לא מצאו מקומם ב'הסתדרות הציונים הכלליים' המפולגת.³⁸

סופרסקי, מנהיג הרוב ב'הסתדרות', לא היה שותף לדעתו של מוסינזון. בניגוד לדרך בה הציג את דבריו במועצה הארצית בפברואר 1933, חל עתה שינוי בהערכתו את שיתוף הפעולה המתמשך בין שני הזרמים. 'ביטלנו ארבע שנים בניסיון לאיחוד ולגיבוש הציונים הכלליים', טען סופרסקי, 'וכל זה הביא לידי אטרופיה גמורה בהסתדרותנו. לא בנינו כלום במובן הארגוני ולא בשטח בניין המולדת'. כנגד החשש שהעלה מוסינזון, כי הפילוג ירחיק את הנוער וכן חוגים אחרים, טען סופרסקי שכל הניסיונות לחיפוש דרכים שיביאו לאיחוד הקבוצות שאינן ניתנות לאיחוד רק יגרמו לירידה במספר התומכים, 'ונשאר סמל של אידיאל לעתיד ואפס גמור במובן העבודה בהווה'. ומכאן מסקנתו: יש להיפרד בשלום, כל זרם ילך לדרכו, וכך תושג המטרה הציונית בדרך טובה יותר מדרך של טשטוש, כפי שהתנהלה עד כה.³⁹

במועצה הארצית הבאה של 'הסתדרות הציונים הכלליים', שנערכה בראשית אוגוסט 1934, נקבעו חברי המשלחת מטעם 'ההסתדרות' שישלחו לוועידת הציונים הכלליים בקראקוב: ב"צ מוסינזון ו' סופרסקי (שני נשיאי 'ההסתדרות' בארץ), ח' בוגרשוב; א' ברלין; ש' אוסישקין; מ' אלרד; ז' חביב; י' אורנשטיין (מטעם תנועת הנוער 'עקיבא') ונציג אחד מ'הנוער הציוני' שטרם נקבע.⁴⁰ על-פי רשימת הצירים ניתן לקבוע, כי למרות שהוויכוח על האיחוד עדיין לא תם גם במועצה זו, נעשה ניסיון להציג רשימה שתעיד על הליכה משותפת.

ב 25 עד ה 26 באוגוסט 1934, שנה לפני כינוסו של הקונגרס הציוני ה'ט, נערכה הוועידה העולמית השלישית של הציונים הכלליים בקראקוב.⁴¹ בוועידה זו הושגה פשרה בין הסיעות. קבוצות א' ו-ב' בוטלו והוקמה ברית עולמית מאוחדת של הציונים הכלליים, בתקווה שתהליך זה יביא להבראתה של הציונות הכללית.⁴² הד"ר מוסינזון נתמנה לראש הברית העולמית בארץ-ישראל, ד"ר שווארצבארט לראש הברית העולמית באירופה, שניהם זכו במעמד שווה.

38. ב"צ מוסינזון, 'הציונות הכללית לאן', הציוני הכללי, 3.8.1934; גם: ב"צ מוסינזון, 'לקראת ועידתנו השנתית', הציוני הכללי, 26.10.1934.

39. דברי י' סופרסקי, 'המועצה הארצית של הסתדרות הציונים הכלליים בא"י', הציוני הכללי, 5.1934. על החלטות המועצה: הארץ, 11.5.1934.

40. על-פי: 'המועצה הארצית של הסתדרות הציונים הכלליים בארץ-ישראל', הציוני הכללי, 8.8.1934.

41. על כך ראו בהרחבה: ד' שערי, שם, עמ' 196-211 (כולל החלטות הוועידה).

42. ראו למשל: ידיעה, 'איחוד במחנה הצה"כ', הארץ, 10.8.1934; ידיעה, 'איחוד הציונים הכלליים', העולם, 6.9.1934; ב"צ מוסינזון, 'מה נתנה לנו קראקוב', הציוני הכללי, 9.9.1934.

לחברי המרכז הארץ-ישראלי נבחרו: א' ברלין; ח' בוגרשוב; י' סופרסקי; ש' אוסישקין וא' סטופ (שעמד לעלות ארצה מגליציה). ארבעה מקומות הוקצו לאותם חוגים שלא היו מאורגנים בתוך 'ההסתדרות' – היינו: הציונים הפרוגרסיביים (ביניהם הוזכרו שניים: ק' בלומנפלד, שלא השתתף בוועידה מחמת פציעה, ומ' גליקסון), מנהיג 'עקיבא' (י' אורנשטיין) ובא כוח 'הנוער הציוני'.

סופרסקי, שלא השתתף בוועידה בשל הסתייגותו מכינוסה המוקדם, לא האמין ששלום זה יאריך ימים. הוועידה, לדעתו, ביטלה את הקבוצות רק על הנייר, הניגודים רק טושטשו, אך למעשה לא ויתרו שני הצדדים על השקפותיהם, וקבוצה א', שהייתה במיעוט עד כה, 'אומרת לתפוס את ההגה ולהשתלט על הכל'.⁴³ דומה שהערכה זו מקפלת בתוכה את הסיבה העיקרית להתנגדותו של סופרסקי לוועידת קראקוב ולחשש שהביע לתוצאותיה. מוסינזון, המתון, לא היה שותף להערכתו של סופרסקי והמשיך להחזיק בדעתו כי אין דרך אחרת וזלת דרך השלום וליכוד הכוחות. הוא שב והציג את הנימוק שנהג להעלות בעקביות, בכל דיון, בדבר חשיבות איחוד הציונות הכללית: 'ומה יצא לנו מזה אם נדחה את האחרים ונטהר את המחנה... הם ילכו ויצטרפו לשמאל ויהיה לו רוב בטוח תמידי, אנחנו רק נחזק על ידי כך את השמאל. אם נקרב את החוגים האלה נהיה לכוח ונציל אותם מידי השמאל, כפי שהצלנו הרבה חברים מקבוצה ב' מידי הצה"ר'. מוסינזון דגל באיחוד, גם מפני שבעיניו הייתה זו הדרך היחידה למנוע התקרבות 'ציונים כלליים א' לשמאל ו'ציונים כלליים ב' לימין, התקרבות שהייתה מביאה להתחזקותם של שני האגפים הללו. הוא העריך, הערכה שלא עמדה במבחן המציאות, כי ציונות כללית חזקה ומאוחדת תוכל 'להשלים בין השמאל והצה"ר' ולאץ אותם 'להיכנע ולא להשתולל'.⁴⁴ מסיבה זו גם ראה בהחלטות הוועידה 'ברכה לתנועה'.⁴⁵

מצדו השני של המתרס ניצב גליקסון, שכזכור הציג עוד באפריל 1934 עמדה דומה לזו של סופרסקי בנוגע לאפשרות ביטול הניגודים שבין קבוצה א' ל-ב', אם כי מסיבות שונות. עתה עמד גליקסון בראש החותמים על גילוי דעת (שנכתב לקראת הבחירות לוועידה הארצית), שבו הוא וחבריו היללו את החלטות ועידת קראקוב: 'יש בהן כדי לאחות את הקרעים שבציונות הכללית, להעמידה מחדש על יסודותיה המובהקים הראשונים, להכשירה מחדש לתפקידה המרכזי המכריע בתנועה ולהשליט מחדש את המשמעת הציונית

43. דברי י' סופרסקי, 'באספת הצה"כ', הארץ, 1.11.1934; דברי י' סופרסקי, 'לקראת הוועידה הארצית', הציוני הכללי, 16.10.1934.

44. דברי ב"צ מוסינזון, 'לקראת הוועידה הארצית', הציוני הכללי, 16.11.1934.

45. דברי ב"צ מוסינזון, 'בוועידה הארצית', הציוני הכללי, 11.12.1934.

בהסתדרות.⁴⁶ מה הביא לשינוי זה בתפיסתם של גליקסון ו'המתקדמים'? נראה כי על השינוי השפיעו מספר החלטות שהתקבלו בוועידת קראקוב, שנועדו לפשר בין הצדדים, לדוגמה, ההחלטה בנושא המשמעת וחופש ההצבעה, ובעיקר הפירוש שניתן לסעיף 2 בהחלטת קראקוב, על הקמת הסתדרות העובדים המיוחדת. לנושא זה הייתה חשיבות מרכזית בעיני גליקסון ו'המתקדמים' ונקבע בו, כי 'הסטטוס קוו ישמר ושום לחץ לא יופעל על הסתדרות או ארגון כל שהם כדי לחייבם לנטוש את "חלוץ המאוחד" ו"ההסתדרות הכללית"'.⁴⁷ גליקסון פירש את ההחלטה כ'איסור פשוט, גמור וברור על כל חבר הסתדרות הציונים הכלליים בארץ להשתתף באיזו פעולה שהיא להקמת הסתדרות עובדים מיוחדת לציונים כלליים'.⁴⁸ בשני מכתבים ששלח גליקסון למנחם אוסישקין⁴⁹ חזר שלוש פעמים על כך שזו הייתה 'החלטה מפורשת' של ועידת קראקוב. באיחוד בקראקוב, על בסיס אותן ההחלטות, ראו 'המתקדמים' ושאר הגופים הדמוקרטים פרוגרסיביים סיכוי מחודש לגבש את כוחם ולהפוך לזרם הקובע בהסתדרות הציונית הכללית בארץ-ישראל.

2. לקראת פילוג

בעקבות ועידת קראקוב התרחשו שני אירועים הקשורים לנושא דיונינו: (א) יסוד 'קידמה' (ב) החלטה על הקמת ארגון העובדים הציונים כלליים.
א. באוקטובר 1934 התכנסה בירושלים אסיפה בהשתתפות ציונים מקרב יוצאי גרמניה. מטרת אותה אסיפה הייתה לייסד חוג ציוני כללי חדש בשם 'קידמה' בראשות קורט בלומנפלד, שהיה יו"ר הסתדרות ציוני גרמניה ועלה לארץ בסתיו 1933.⁵⁰

'קידמה' הוקמה במטרה לסייע לעולים מגרמניה להשתלב במערכת הפוליטית בארץ. המפלגה שהייתה הקרובה ביותר בתפיסתה להשקפת עולמם

46. גילוי דעת, 'להתחדשות הציונות הכללית', הארץ, 4.11.1934; גם: הציוני הכללי, 25.11.1934.

47. ד' שערי, שם, עמ' 208.

48. מתוך מכתב ששלח מ' גליקסון למ' אוסישקין, מיום כ"ח טבת תרצ"ה, אצ"מ, A24/192.

49. מכתב קודם נשלח ביום כ"א טבת תרצ"ה, אצ"מ, A24/192.

50. מחקר מקיף בנושא העלייה הגרמנית ויחסיה עם הציונים הכלליים, ראו: י' גלבר, מולדת חדשה, ירושלים 1990, בעיקר עמ' 476-523. ראו גם: מ' גטר, 'ההתארגנות הפוליטית הנפרדת של עולי גרמניה', הציונות, ז (1981), עמ' 152-163.

'הליברלית פרוגרסיבית'⁵¹ הייתה 'הסתדרות הציונים הכלליים', ובעיקר הפלג 'המתקדם' שבה. על כן אין זה מפתיע, כי באותה אסיפה, שהוזכרה לעיל, ציין בלומנפלד כי חוג 'קידמה' שייך לציונים הכלליים ובכוונתו להצטרף ל'הסתדרות הציונים הכלליים' על מנת להחדיר אליה את רעיונותיו ולכבשה.⁵² באותה הזדמנות הביע בלומנפלד את אי שביעות רצונו מהחלטות הוועידה העולמית של הציונים הכלליים בקראקוב, שהיו ימניות יותר מדי לטעמו, אם כי הסכים שהן יכולות לשמש כבסיס לאיחוד, בתנאי שהוצאתן אל הפועל תימסר בידיים נאמנות.⁵³ מדברים אלה מתברר, אם כן, כי בלומנפלד העדיף, בשלב זה, להצטרף ל'הסתדרות הציונים הכלליים', אך כגוף עצמאי.

מחליפת מכתבים בין בלומנפלד למוסינזון (שהיה, כזכור, יו"ר מרכז 'ההסתדרות' בארץ-ישראל) מתברר שבלומנפלד האשים את מוסינזון בכוונה להקשות על חברי 'קידמה' את כניסתם ל'הסתדרות' בכך שדרש הרשמה אישית מכל חבר 'קידמה', ולא נעתר לבקשתם להצטרף ל'הסתדרות' כקבוצה עצמאית.⁵⁴ מוסינזון ניסה בתשובתו להוכיח את בלומנפלד על טעותו, וטען כי הוא, כמו גם חברי הוועד הפועל הארצי, עשה את מרב מאמציו כדי לאפשר ל'קידמה' את כניסתה ל'הסתדרות'. 'שלוש פעמים דחינו את זמן ההרשמה בכדי לתת את האפשרות לחברי הגוש לארגן את החברים שלהם', הדגיש, ועוד הוסיף וכתב: 'אי השתתפותכם תזיק לברית ויכולה גם לערער על קיומה. אני כמובן אצטער על זה מאד מאד... פחות מכל רוצה אני בשלטון של כיוון סופרסקי – שווארץ בוועידה, אז גם לא לי יהיה מקום בציונות כללית כזאת... ולו השתתפתם בוועידה, בוודאי שהיינו בטוחים שכיוון זה לא ישלוט בה'.⁵⁵ אך, למעשה, צדק בלומנפלד בהערכתו. מוסינזון לא התנגד, אמנם, להצטרפותם של הציונים הגרמניים ל'הסתדרות הציונים הכלליים', אדרבה. הדבר היה מחזק את הציונות הכללית ככלל, והיה מונע את השתלטותו של הפלג 'האזרחי' על 'ההסתדרות' בארץ. עם זאת, העדיף מוסינזון שחברי 'קידמה' יצטרפו ל'הסתדרות הציונים הכלליים' כיחידים ולא כגוף עצמאי.

-
51. כך הגדיר פליקס רוזנבליט (רוזן), ממנהיגי התאחדות עולי גרמניה, את השקפת עולמה של 'קידמה', שכללה: תמיכה בווייצמן, התנגדות למלחמת מעמדות, תמיכה בבוררות לאומית, בזרם חינוך אחיד, התנגדות לרביזיוניסטים וכו'. ידיעה, 'בחוג הציונים הכלליים - קידמה, סניף ת"א', הארץ, 16.10.1934.
52. ידיעה, 'בחוג הצה"כ-קידמה סניף ת"א', הארץ, 14.10.1934; גם: 'מכתב גלוי', הציוני הכללי, 12.10.1934.
53. שם, הארץ, 14.10.1934 (יש להניח שהתכוון בכך לציונים הפרוגרסיביים).
54. K. Blumenfeld, *Im Kampfe um den Zionismus, Briefe aus fünf Jahrzehnten*, Stuttgart 1976, p. 134.
55. מכתב מאת ב"צ מוסינזון אל ק' בלומנפלד, 8.11.1934, אצ"מ, A45/27(1).

מן הדברים שכתב מוסינזון במכתבו בלומנפלד, ניתן להבין מדוע הגיבו סופרסקי וחבריו בחריפות נגד כוונתם של חברי 'קידמה' להצטרף ל'הסתדרות'. בנאומו באסיפת הציונים הכלליים התקיף סופרסקי את 'קידמה', שבעבר התנגדה לקיום מפלגה מיוחדת של הציונים הכלליים, והנה לפתע היא באה 'לכבוש את הציונות הכללית'. סופרסקי ראה ברצונם של חברי 'קידמה' להצטרף ל'הסתדרות הציונים הכלליים' טכסיס ו'מזימה'.⁵⁶ וכיצד? אנשי 'קידמה', לטענתו, יאספו חתימות של אנשים שאין להם ולא היה להם קשר לפעולה הציונית הכללית, ובעזרת רוב מדומה כזה יצליחו לכבוש את הציונות הכללית בארץ-ישראל. גם יעקב פראנד (היו"ר הראשון של 'ארגון העובדים הציונים כלליים בארץ-ישראל') ומשה עוזיאלי (ממייסדי עיתון הבוקר) ראו בכניסתה של 'קידמה' ל'הסתדרות הציונים הכלליים' סכנה וקראו לעכב בעדה השתלטות זו.⁵⁷ מהוויכוח על שאלת הצטרפותה של 'קידמה' ל'הסתדרות' עולה פעם נוספת חששם של סופרסקי ושל הפלג 'האזרחי' (שלקראת הבחירות לוועידה הארצית כינו עצמם: 'הרשימה העממית'), מפני היחלשות כוחם והתחזקות הפלג השמאלי הפרוגרסיבי בציונות הכללית, הן בשל החלטות ועידת קראקוב, והן לנוכח הצטרפותן של קבוצות נוספות ל'הסתדרות' שהיו בעלות נטיות שמאליות.

מעניין לבחון את עמדתם של גליקסון ו'המתקדמים' כלפי ניסיון ההתארגנות של 'קידמה'. לכאורה ניתן היה להניח כי גליקסון יעודד את הצטרפותם, בשל הקרבה האידאולוגית שהייתה ביניהם, ומפני שבהצטרפותם יכלו לסייע לזרם השמאלי בציונות הכללית להתחזק. אולם מחליפת מכתבים בין גליקסון למנחם אוסישקין⁵⁸ מתברר, כי גליקסון דווקא חשש מפני הקמת 'קידמה'. גליקסון, שלא ספק רצה בהשתלבותם של הציונים הגרמניים כיחידים ב'הסתדרות הציונים הכלליים' ובחיזוקו של הפלג 'המתקדם' שבראשו עמד, חשש, כפי שחשש מוסינזון, מהצטרפותם כחטיבה מיוחדת עצמאית ונפרדת. אם כך, ניגודי אינטרסים בין גליקסון ומוסינזון, לבין בלומנפלד וחבריו, שרצו להיכנס כגוף עצמאי ל'הסתדרות הציונים הכלליים' ו'לכבוש', לא אפשרו את השתלבותה של 'קידמה' ב'הסתדרות' והיא נשארה, בסופו של דבר, מחוץ ל'הסתדרות הציונים המאוחדים בארץ-ישראל'.

56. " סופרסקי, 'באספת הצה"כ', הארץ, 1.11.1934.

57. דברי " פראנד ומ' עוזיאלי, 'באספת הצה"כ', הארץ, 1.11.1934. ראו גם מ' קולנשר, 'ציונות כללית', הציוני הכללי, 16.11.1934.

58. מכתב מאת מ' גליקסון אל מנחם אוסישקין, כ"א טבת תרצ"ה, אצ"מ, A24/192. גם: הארץ, 28.12.1934.

ב. ב 10 בנובמבר 1934 התקיימה בתל-אביב אסיפת הייסוד של 'ארגון העובדים הציונים הכלליים'. באסיפה השתתפו קיבוצי 'הנוער הציוני',⁵⁹ וזאת למרות ההחלטה שהתקבלה בוועידת קראקוב, שקבעה שמירת הסטטוס קוו בנושא הקשר של הציונים הכלליים להסתדרות העובדים הכלליים בארץ. בין ה 27 ל 28 בנובמבר 1934, התקיימה בארץ-ישראל ועידה ארצית של 'הסתדרות הציונים הכלליים'. לקראת הבחירות לוועידה הוצגו לפני בוחריו הציונים הכלליים חמש רשימות מועמדים: (1) הפלג 'האזרחי' בראשותו של סופרסקי, שכינה עצמו: 'העממיים'; (2) רשימה משולבת של 'המתקדמים', 'הנוער הציוני', וציונים כלליים עולי גרמניה,⁶⁰ בראשותו של גליקסון;⁶¹ (3) רשימת הנוער הציוני הכללי 'אחוזה', בראשות יעקב פראנד; (4) ארגון הנוער הכלל-ציוני 'בני ציון'; (5) רשימת 'עקיבא'. כמו כן השתתפו בבחירות מועמדים בלתי מאוגדים, שלא התארגנו ברשימה מיוחדת כגון: מוסינזון ובוגרשוב, שפעלו כך, לדבריהם, מתוך רצון למנוע את הרחבת המחלוקת. תקוותם הייתה, שהשתתפותם בוועידה כחברים שאינם משתייכים לאף אחת מן הסיעות תאפשר להם להיות מקובלים על כל הצדדים וליהנות מאמונם. אמנם כל הרשימות קראו לשלום ולאיחוד שורות הציונות הכללית, אך ההתפצלות לרשימות נפרדות ורבות מעידה על כך, שרשימות אלה לא פעלו ברוח החלטות ועידת קראקוב, שעל פיהן יבוטלו הקבוצות השונות שהיו בציונות הכללית עד כה. ניתן ללמוד מכך, כי לא בכל מקרה ניתן לגשר על פני פערים אידאולוגיים בכוחן של החלטות וחובת משמעת.

הבחירות לוועידה, שהתקיימו בתל-אביב, ובהן הצביעו 846 איש (מתוך 1,196 בעלי זכות הבחירה בעיר) וחולקו 48 צירים, מלמדות על יחסי הכוחות בין הרשימות: רשימת 'העממיים' (הפלג 'האזרחי') זכתה במרב הקולות (280) וב 16 צירים; לאחריה, רשימת 'המתקדמים והנוער הציוני' שזכתה ב 11 צירים (187 קולות); רשימת 'אחוזה' – 8 צירים (145 קולות); רשימת 'בני ציון' – 8 צירים (135 קולות); רשימת 'עקיבא' – 4 צירים (79 קולות).⁶²

59. על כך ראו בהרחבה: ד' שערי, כינוס הייסוד של סיעת 'העובד הציוני' בהסתדרות ה'עובדים הכלליים', תל-אביב 1979.

60. 'קדימה' בראשות בלומנפלד לא השתתפה בוועידה בסופו של דבר, וכך, לפי מוסינזון, נשארו 'המתקדמים' לבד 'בעלי שם ארוך יותר, אולם שורות חברים קצרות יותר'. (ב"צ מוסינזון, 'לאחר הוועידה ולא לאחר ייאוש', הציוני הכללי, 11.12.1934).

61. רשימת מועמדיהם לוועידה ראו: הציוני הכללי, 25.11.1934.

62. ידיעה, 'תוצאות הבחירות לוועידת הצה"כ בת"א', הארץ, 26.11.1934; ידיעה, הציוני הכללי, 25.11.1934. על התוצאות בירושלים ראו: ידיעה, 'תוצאות הבחירות בירושלים לוועידת הציונים הכלליים', הארץ, 22.11.1934, 23.11.1934. בחיפה הושג הסכם בין הגושים השונים ולא התקיימו בחירות. חברי המועצה הישנה השתתפו בוועידה בלי בחירות.

120 צירים מרחבי הארץ השתתפו בוועידה הארצית של 'הסתדרות הציונים הכלליים'. ראשון הנואמים היה מוסינזון,⁶³ שהדגיש כי אין זו ועידה שנתית רגילה המתכנסת לשמיעת ד"וח מפעילות הוועד הפועל, אלא 'ועידה מחוקקת', שמטרתה להתוות את דרך הציונות הכללית ולשמש 'מפנה חדש בהתפתחות תנועתנו'. בחלקו השני של נאומו התייחס מוסינזון לנושא, שהפך בהמשך לסלע המחלוקת בוועידה, שאלת הסתדרות העובדים המיוחדת לציונים הכלליים. 'יש אמנם ליקריים רבים בהסתדרות העובדים הכללית', טען, 'הנוער הציוני הכללי אינו נהנה משווי זכויות, אבל בכ"ז אסור לנו לפי שעה להקים ארגון עובדים עצמאיים ובפרט שבין הנוער עצמו אין איחוד בשאלה זו... צריך לנהוג בשאלה זו בהתאם להחלטות הוועידה בקראקוב ולהניח את הסטטוס קוו עד הקונגרס הבא'. שני נימוקים עיקריים העלה מוסינזון לכך שאין זו השעה המתאימה להקמת הסתדרות עובדים עצמאית של הציונים הכלליים: א. החלטה כזו תעמיק את הפירוד הפנימי, שכן יש בין הציונים הכלליים רבים הרואים עדיין את ההסתדרות הכללית כ'קודש הקודשים'. ב. לארגון הסתדרות עובדים מיוחד דרושים אמצעים רבים, ביניהם כספיים, שניתן להשיגם דווקא אצל הפדרציות הארציות השונות, שבשלב זה מתנגדות להצעה זו.

גם גליקסון התייחס בדבריו לשאלת הסתדרות עובדים מיוחדת לציונים הכלליים. לדידו ברור היה, על-פי החלטת ועידת קראקוב בנדון, שאין רשות להקים הסתדרות עובדים כזו. 'יצירה זו יש בה משום מעשי נעוה סתם... יש בזה משום אבק שרפה חדש'. גליקסון לא התכחש לכך, שמצבם של חברי 'הסתדרות הציונים הכלליים' בהסתדרות העובדים הכללית קשה. ההסתדרות מכריזה, אמנם, על חופש פוליטי ומפלגתי גמור של חבריה, אך אין זו אלא הכרזה מילולית בלבד. חברי 'הסתדרות הציונים הכלליים' אינם חשים בה כביתם. עם זאת, הפתרון אינו בהקמת הסתדרות חדשה, כי אם 'בבניין ההסתדרות הקיימת ומסודותיה על יסודות חדשים לגמרי שיתנו את האפשרות לפועלים מכל הזרמים והסוגים להרגיש את עצמם שם כמו בביתם'.⁶⁴ מכאן שגליקסון, שראה את המטרה העיקרית של הציונות הכללית ב'אינטגרציה בתוך האורגניזם החי של הציונות' וחשש שמריכות פנימיות יביאו להתפוררות התנועה הציונית, האמין כי ניתן להשפיע ולשנות את ההסתדרות הכללית מבפנים.

במשך יומיים לא ירד נושא הקמת הסתדרות העובדים הציונים הכלליים מסדר יומה של הוועידה. במחלוקת שהתעוררה ניתן למצוא שלוש גישות

63. דברי ב"צ מוסינזון, 'דו"ח מהוועידה הארצית', הציוני הכללי, 11.12.1934.

64. דברי מ' גליקסון, 'דו"ח מהוועידה הארצית', הציוני הכללי, 11.12.1934.

עיקריות: בעלי הגישה האחת – תמכו חד משמעית בהקמת הארגון העצמאי, בטענה שאין בהקמתו כל הפרה של החלטות ועידת קראקוב. תמכו בגישה זו צירים מרשימת 'העממיים' ('הפלבג האזרחי') ו'בני ציון'. בעלי הגישה השנייה – התנגדו בכל תוקף ליצירת ארגון עובדים ציונים כלליים עצמאי, כיוון שהקמת ארגון כזה נוגדת את החלטות ועידת קראקוב. בגישה זו תמכו נציגים מרשימת 'המתקדמים' – הנוער הציוני ו'עקיבא'. גם בעלי הגישה השלישית התנגדו להקמת ארגון עובדים עצמאי, עם זאת, הם היו מוכנים לפשרה. ח' הררי ('מתקדמים') ו'ש' אפשטיין ('אחוה') שברוח טיעונו של מוסינזון האמינו כי 'לפי שעה' אין להקים ארגון עצמאי. אחרים, כמו א"מ ברכיהו ('עממיים') וח' בוגרשוב ('בלתי מאוגדים') קבעו, שאין לוועידה זכות לאסור יצירת הסתדרות עובדים מיוחדת. נראה כי מטרתם של מייצגי גישה זו הייתה למנוע מחלוקת בנושא שהיה עדיין תלוי ועומד. הם העדיפו לא להעמיד בסכנה את איחוד הציונים הכלליים כמו גם את הקמת ההסתדרות המיוחדת, בבוא העת.

בסיומם של הוויכוחים, הציג מוסינזון את עמדת הוועדה המתמדת, שהתנהלה במהלך ישיבות המליאה, ביחס להקמת ארגון העובדים העצמאי: 'הוועידה אינה קובעת שום החלטה פרינציפיונית בשאלה זו ומוסרת את העניין להכרעת המוסדות הראשיים של הברית העולמית של הציונים הכלליים, עד אז אין הוועידה מתירה ואין היא אוסרת כל פעולה בכיוון זה'.⁶⁵ גליקסון הודיע מיד, בשם חברי הוועדה המתמדת מטעם סיעתו, כי ההחלטה שעליה הוסכם בוועדה לא כללה את הפיסקה האחרונה ('עד אז...'). מאחר שהחלטת הוועדה המתמדת לא נרשמה בדיוקנות, בשל השעה המאוחרת שבה היא נקבעה, החל ויכוח נוקב בוועידה, עד שבוגרשוב הציע להעמיד את הצעת הוועדה להצבעה, אך ללא התוספת, ורק לאחר מכן להמשיך ולדון בתוספת ובמסקנות. בהצבעה, נדחתה הצעת הוועדה המתמדת בלי התוספת, ברוב של 71 נגד 54. בעקבות ההצבעה קמה מהומה בשורות 'המתקדמים' והנוער הציוני, שבעקבותיה עלה גליקסון על הבמה והודיע:

כאן אירע דבר, שאין לו דוגמה בנימוסים הפרלמנטריים שלנו. התחבטנו במשך כל זמן הוועידה בשאלה חמורה זו. אנחנו מצדנו רואים בכל ניסיון ובכל פעולה ליצירת ארגון מיוחד לעובדים ציונים כלליים לא רק עבירה על החלטות קראקוב, אלא גם מעשה בלתי אחראי כשהוא לעצמו, קלות דעת חוטאת, במצב העניינים בשעה זו בציונות. אין אנו יכולים להסכים לטכסיסים

65. ידיעה, 'דור"ח' מהוועידה הארצית, הציוני הכללי, 11.12.1934.

של טשטוש, משום שאנו רואים בפעולה זו סכנה לציונות. הפעולה הזאת עשויה להכניס חומר מופצץ חדש לחיינו. הסכמנו לנוסח של פשרה, שהוועידה עצמה לא תקבל החלטה פרינציפיונית אחרונה, אלא תפנה לאינסטנציה העליונה, לברית העולמית של הציונים הכלליים, והיא תכריע בדבר. דבר זה נתקבל בוועדה מתוך הסכם כללי. עכשיו באו חברים אחדים של הוועדה המתמדת, מסיעת העממיים, והפרו את ההסכם והצביעו נגד ההסכם. אני מניח את הדבר למצפונם האישי, להשגותיהם הציבוריות והפרלמנטריות של החברים האלה בשם הסיעה שלנו הנני מודיע: אנו מציינים את העובדה של הפרת ההסכם ושל עברה על החלטות קראקוב. אנו מודיעים, שאנו רואים החלטה זו של הוועידה כבלתי חוקית, ונפנה למרכז הברית, שהוא יכריע בדבר ויעמיד את החברים האלה על חובתם להיכנע להחלטות קראקוב, האוסרת יסוד הסתדרות עובדים נבדלת. ואם החברים האלה לא ייכנעו – לא יהא להם מקום בהסתדרות הציונים הכלליים.⁶⁶

לאחר שסיים גליקסון את דבריו, עזבו סיעות 'המתקדמים', 'הנוער הציוני' ו'עקיבא' את אולם הוועידה, כשהם מוסרים הודעה על כך שהחליטו לעזוב את הוועידה ולא להשתתף במוסדותיה. עם זאת, הם הצהירו כי הם נשארים ב'הסתדרות הציונים הכלליים' ונביא את ערעורנו על ההחלטה שנתקבלה לפני הנהלת הברית העולמית.⁶⁷

קיימת מחלוקת בין העיתונאים ביחס לדרך שבה השתלשלו האירועים בוועידה. 'הציוני הכללי' דיווח, כי

הד"ר גליקסון מודיע שההחלטה שעליה בא ההסכם בוועדה המתמדת לא כללה את הפסקה האחרונה, זאת אומרת את המסקנות הנובעות מההחלטה הזאת. מסקנה זו הייתה פנימית ולא לשם פרסום לפני הוועידה, בהקראת הפסקה האחרונה הנני

66. דברי מ' גליקסון, דו"ח מהוועידה הארצית, שם.

67. ידיעה, דו"ח מהוועידה הארצית, שם; ידיעה, 'ועידת הציונים הכלליים בארץ-ישראל', העולם, 13.12.1934. ראו גם: ד' שערי, שם, עמ' 216-217; 'בר-מידות, עדות בעל פה, מיום 6.2.1966, המכון ליהדות זמננו, שם, עמ' 22.

רואה הפרת הסכם... אנחנו מסיקים מהצעת הוועדה המתמדת שאסור להמשיך בהקמת הארגון ועל הוועידה לדעת זאת.⁶⁸

ואילו בהארץ⁶⁹ הופיע הרישא של הידיעה באותה לשון: 'גליקסון הודיע שהחלטה שעליה בא ההסכם לא כללה את הפסקה האחרונה, אך לא הוזכר כלל חלקו השני של הדיווח. מה משתמע מן ההבדל בין שני הדיווחים? לפי הנוסח של הציוני הכללי, אפשר להסיק כי גליקסון הודה שהיה הסכם בוועדה המתמדת לגבי ה'תוספת', כפי שהוקראה על-ידי מוסינזון, אלא שהוא התנגד לפרסומה במליאה. ואם כך, כיצד הוא הסיק שאסור להמשיך בהקמת הארגון? הניסוח בהציוני הכללי הציג את גליקסון ואת 'המתקדמים' באור קטנוני ובלתי אמין. אין באפשרותנו לדעת איזה מבין הדיווחים מדויק יותר. יו"ט, כתב הציוני הכללי בוועידה, טען במקום אחר, כי כתב את הדו"ח 'על יסוד מה שראו עיני ושמעו אזני בוועידה עצמה'.⁷⁰ מאידך בגילוי הדעת של סיעת 'המתקדמים' ו'הנוער הציוני' שהתפרסם בהארץ⁷¹ נאמר בין היתר, שבוועדה המתמדת הוחלט ש'למוסדותיה של הסתדרות הציונים הכלליים אסור יהיה לעסוק באיזו פעולה שהיא, הקשורה בעניין הקמת הסתדרות עובדים נפרדת, ועם זה הוסכם, שמסקנה זו לא תובא לפני הפלנום של הוועידה'. מכאן נובע, כי הוחלט לא לפרסם במליאה את האיסור לעסוק בהקמת הסתדרות עובדים נפרדת, כדי להימנע מריב, ולא כפי שדווח בציוני הכללי את 'התוספת': 'אין הוועידה מתירה ואין היא אוסרת', שמשמעותה הפוכה: אין איסור.

אציין עוד שתיים מההחלטות שהתקבלו בוועידה, הנוגעות לנושא, שהתקבלו עוד לפני פרוץ המהומה ופרישת 'המתקדמים': הוועידה קובעת (1) כל הארגונים המיוחדים בהסתדרות הציונים הכלליים המאוחדים בארץ-ישראל מתבטלים לגמרי. (2) מכאן ולהבא יהיה שם הסתדרותנו: 'הסתדרות הציונים הכלליים בארץ-ישראל'. (3) הוועידה קוראת לכל הציונים הכלליים שבכל הארצות להיכנס ל'ברית העולמית' 'בלי דרישות ותנאים מיוחדים'. החלטה נוספת שהתקבלה התייחסה לפילוג שהיה קיים בקרב הנוער הציוני הכללי והטילה על הוועד הארצי החדש 'למנות ועדה של שלושה חברים שתבדוק את

68. ידיעה, דו"ח מהוועידה הארצית, שם. אותו ציטוט מופיע גם בעדות בעל-פה של י' בר מידות, מיום 6.2.1966, שם, עמ' 12.

69. 29.11.1934.

70. הציוני הכללי, 25.12.1934. גם ש' אוסישקין ('הפולמוס', הציוני הכללי, 17.1.1935), שהיה חבר בוועדה המתמדת מצד 'העממיים' (הפלג 'האזרחי'), מעיד כי לפי מיטב זיכרונו ולמיטב הבנתו ד"ר גליקסון הוא זה שלא זכר היטב את החלטת הוועדה המתמדת וטעה בפירושה של החלטה.

71. ידיעה, 'גילוי דעת', הארץ, 29.11.1934.

חילוקי הדעות האידיאולוגיים שבין הארגונים השונים של הנוער הציוני הכללי ולהשתדל להביא את הארגונים הללו ומרכזיהם לידי איחוד גמור.⁷²

מתוך השתלשלות העניינים, נשאלת השאלה, מדוע התנגדו גליקסון ואנשיו ל'תוספת' וכיצד ניתן להסביר את הצבעת 'העממיים' (הפלג 'האזרחי'), לפי הצעת בוגרשוב? ברישא של החלטת הוועדה המתמדת לא נקבעה כל החלטה. שני הצדדים הסכימו למסור את ההכרעה לידי הנהלת הברית העולמית. פשרה זו הושגה כדי לשמור על אחדות הציונות הכללית. עם זאת, הסיפא בהחלטת הוועידה ('עד אז אין הוועידה מתירה ואין היא אוסרת כל פעולה בכיוון זה'), שאפשר את המשך גיבושו של ארגון העובדים של הציונים הכלליים, לא הותיר ספקות באשר לאפשרויות בעתיד. בהצעת בוגרשוב היה מן הניסיון לבטל את המחלוקת על-ידי הצבעה על הצעת הוועדה המתמדת ללא 'התוספת'. לטענת כתב הציוני הכללי, סיבת ההצבעה נבעה מכך שלאחר שהתברר לצירים שההצבעה יוצרת מחלוקת, העדיפו להורידה מסדר היום.⁷³ אך ההחלטה ללא 'התוספת' לא התאימה ל'עממיים' (הפלג 'האזרחי'), שחששו מפני ניסוח שיאיים על עצם קיומו של 'הארגון'. כשהתברר להם שיוכלו להשיג רוב בהצבעה, הצביעו נגד ההחלטה המקוצצת וכך הורידו מסדר היום כל החלטה בנושא. גליקסון ו'המתקדמים', שהסיקו כי הצבעה זו יש בה כדי לבטל למעשה את החלטת קראקוב לגבי ה'סטטוס קוו', החליטו לעזוב בהפגנתיות את הוועידה ובכך להביע את התנגדותם הנחרצת להפרת ההסכם, שלטענתם התקבל גם על-ידי 'העממיים' בוועדה המתמדת. 'היכולים' אנו לאחר הדברים האלה לשוב למוסדות הנבחרים של הוועידה ולעבוד עבודה משותפת עם מפירי ההסכם כאלו לא קרה דבר? שאל גליקסון במכתבו אל מוסינזון.⁷⁴

לא ניתן לקבל את ניסיונם של ד"ר חומט ואחרים להפחית מחשיבותה של המחלוקת ולטעון כי ההבדלים בין 'העממיים' (הפלג 'האזרחי') ל'מתקדמים' לא היו הבדלים רעיוניים, אלא רק טכסיסיים.⁷⁵ הוויכוח היה בהחלט בעל אופי עקרוני. באו בו לידי ביטוי הבדלי השקפות בין שני הפלגים על עצם מהותה ותפקידיה של הציונות הכללית. 'המתקדמים' ראו בכל ניסיון להקים הסתדרות עובדים נפרדת, לא רק 'הפסד גדול לציונים הכלליים ולתנועה בכלל', אלא 'סכנה חמורה ליחסים הפנימיים בתוך הציונות', וכן, 'פגיעה רצינית במשמעת

72. מתוך: ידיעה, 'דו"ח הוועידה הארצית', 11.12.1934, שם.

73. יו"ט, 'למה עזבו המתקדמים את הוועידה', הציוני הכללי, 11.12.1934.

74. מכתב מאת מ' גליקסון אל ב"צ מוסינזון, מיום עשרה בטבת תרצ"ה, אצ"מ, A24/192.

75. א' חומט, 'הציונות הכללית אחרי הוועידה הארצית בארץ-ישראל', הציוני הכללי, 17.1.1935; גם לדעת מנחם אוסישקין נבעה המחלוקת 'ממצב רוח השורר בחלקים שונים של ההסתדרות' ולא מתוך חילוקי דעות פרוגרמטיים. ראו: אצ"מ, A24/192, 23.12.1934; גם: ש' אוסישקין, 'בתוך הפולמוס', הציוני הכללי, 17.1.1935.

הפנימית'. כלומר, עברה על החלטה מפורשת של ועידת קראקוב.⁷⁶ כן קשה להתייחס ברצינות לקביעתו של כתב הציוני הכללי (יו"ט), כי עזיבת 'המתקדמים' את הוועידה הייתה רק אמתלה כדי למנוע איחוד מלא.

נושא הסכסוך ב'הסתדרות הארצית של הציונים הכלליים' בארץ-ישראל, עלה על סדר יומה של הנהלת הברית העולמית. יו"ר הנהלת הברית, הד"ר שוורצבארט, פנה במכתב ב 13 בדצמבר 1934 אל מייסדי 'הסתדרות העובדים הכלל ציוניים', ד"ר י' פראנד וש' אפשטיין, שבו קבע, כי בפעולתם הפרו את סעיף 2 של החלטות ועידת קראקוב.⁷⁷

כשלושה שבועות אחר כך צריכה הייתה להתקיים ישיבת המליאה של ההנהלה כדי לדון, בין השאר, גם בעניין זה. אולם, מאחר שההנהלה פנתה עוד ב 5 בדצמבר 1934 אל מנחם אוסישקין בבקשה שיתווך בסכסוך וישכין שלום בין הסיעות, שכן, 'בלי איחוד הציונות הכללית בארץ-ישראל אין קיום הברית שלנו אפשרי',⁷⁸ הוחלט לדחות לפי שעה את ישיבת ההנהלה למספר שבועות. אוסישקין, לאחר פקפוקים,⁷⁹ החליט לקבל את התפקיד, בתנאי שכל הצדדים יסכימו למשא ומתן.

תגובת שלושת הצדדים לפנייתו של אוסישקין לא הפתיעה: מוסינזון הסכים למשא ומתן וטען, כי לא רק שהוא מוכן לבוא לישיבה כזאת, אלא הוא מוכן 'למסור לידך את ההחלטה בנוגע לכל השאלות'.⁸⁰

גליקסון, בשם סיעתו, קידם בברכה את נכונות אוסישקין לתווך בין הסיעות, והבהיר כי עיקר הסכסוך אינו רק בשאלה העקרונית החשובה בדבר הקמת הסתדרות עובדים חדשה, אלא נוגע גם 'לחובת משמעת אלמנטרית כלפי החלטות קראקוב וליחסי יושר וחובות אלמנטריים בין החברים, ומימלא גם לעצם האפשרות של עבודה משותפת... אין אנו יכולים להשלים עם העובדה של הפרת החלטה מפורשת של ועידת קראקוב שהייתה תנאי להסכם ולשלום בין סיעה א' וסיעה ב'. הדרך היחידה שבה ראתה סיעת 'המתקדמים' אפשרות ליישב את הסכסוך הייתה דרישה מטעם מרכז 'הברית' מסיעת 'העממיים' לקיים את החלטת ועידת קראקוב בדבר הסטטוס קוו, עד הקונגרס הי"ט, שפירושה: 'לאסור על כל חבר בהסתדרות הציונית הכללית בארץ-ישראל כל פעולה שתביא להקמת הסתדרות עובדים מיוחדת לצה"כ'.⁸¹ בפשרות ובטשטוש המצב

76. ראו: אצ"מ, A71/1.

77. מכתב מאת י' שוורצבארט אל י' פראנד וש' אפשטיין, 13.12.1934, אצ"מ, A24/192.

78. מכתב מאת י' שוורצבארט אל מ' אוסישקין, 5.12.1934, אצ"מ, A24/192.

79. מכתב מאת מ' אוסישקין אל מ' גליקסון, ב"צ מוסינזון וי' סופרסקי, 25.12.1934, אצ"מ, A24/192.

80. מכתב מאת ב"צ מוסינזון אל מ' אוסישקין, 7.1.1935, אצ"מ, A25/192.

81. מכתב מאת מ' גליקסון אל מ' אוסישקין, כ"ח טבת תרצ"ה, אצ"מ, A24/192.

לא ראו כל טעם. עם זאת דיווח גליקסון לאוסישקין על צעד נוסף שעשתה סיעתו כדי ליישב את הסכסוך: הצעה שהופנתה לד"ר מוסינזון ולחבריו בסיעת המרכז, לכנס באופן בלתי רשמי ישיבה משותפת של באי כוח שלוש הסיעות 'לשם ברור יסודי גלוי ומקיף של המצב בכללו, על מנת לסמן דרכי הסכם שיניח את הדעת ויערוב את האפשרות לעבודה משותפת'.⁸² לכאורה, ניתן לגלות במסמך שכתב גליקסון, מטעם סיעת 'המתקדמים', שני מסרים מנוגדים. האחד – המתנגד לכל פשרה, השני – המביע נכונות מצד הסיעה למציאת דרך לעבודה משותפת. את הפתרון לסתירה אפשר אולי למצוא במכתב קודם, אישי (גליקסון ציין כי זו דעתו הפרטית!), שכתב גליקסון אל מנחם אוסישקין באותו עניין,⁸³ ובו האשים את הפלג 'האזרחי' בחוסר רצון להגיע לפשרה. 'אין אצל ידידנו הימנים גם הרצון הטוב להגיע לאיזה מודוס ויונדי... הללו אינם רוצים בשלום'. אפשר להסיק מכך: הם אינם רוצים – אנחנו רוצים. כמו כן מצויים במכתב משפטים נוספים, המעידים על נכונות לפשרה: '...ועם זה אנו מוכנים גם עכשיו להסכם בלי לחכות להחלטת מרכז הברית, על יסוד ההסכם שנתקבל בוועדה המתמדת, ובתנאי, כמובן, שיסודר מחדש הרכב הוועד הפועל הארצי והמועצה הארצית ונשיאות המוסדות האלה על יסוד יחסי הכוחות האמיתיים בוועידה ובאופן שיהיה לנו הביטחון באפשרות של עבודה משותפת ופורייה'.⁸⁴

סופרסקי לא ראה טעם במשא ומתן, שבלאו הכי לא יצלח לדעתו. במכתב חריף שכתב למנחם אוסישקין הדגיש שלא ייתכן שמיעוט ישתלט ויכניע את החלטת הרוב. 'אנוכי', כתב סופרסקי,

הציוני הכללי השחור שבשחורים. לא אוכל להסכים לדיקטטורה בתוך תנועתנו ותמיד הראיתי זה למעשה, שנכנעתי לרוב, או הסתלקתי מאחריות, ולא הרמתי קול צעקה, שעשקו אותי, ושאם אני – היוצר והבונה הראשון של הסתדרות ציונים כלליים בארץ-ישראל – עזבתי את הוועד הפועל הארצי, אזי כל העולם צריך להזדעזע או להיחרב. אפשרי הדבר שיתקיים תקופה כזו או יותר גדולה ממנה בלא דוד לויין והד"ר גליקסון העולם לא יחרב ע"י זה ולחינם נטריח את כבודו להיכנס למו"מ הזה. יש בעניין הזה לא רק אבק אלא גם רפש.⁸⁵

82. שם, סעיף ו' של המכתב.

83. מכתב מאת מ' גליקסון אל מ' אוסישקין, כ"א טבת תרצ"ה, אצ"מ, A24/192.

84. שם. תשובה דומה ניתנה ע"י מ' גליקסון לב"צ מוסינזון בהמשך לפנייתו של האחרון אל 'המתקדמים' שישבו אל עבודה במוסדות הנבחרים של הוועידה. ראו מכתב, י' טבת תרצ"ה, אצ"מ, A71/1.

85. מכתב מאת י' סופרסקי אל מ' אוסישקין, 30.12.1934, אצ"מ, A24/192.

סיכומו של דבר: עיון בעמדות הצדדים מלמד, כי מוסינזון וגליקסון היו מוכנים לפתור את הסכסוך ולמצוא דרך שתביא לאיחוד הציונים הכלליים, כפי שטענו גם בעבר. סופרסקי ו'האזרחים', לעומתם, לא מיהרו להצטרף לפשרה והעדיפו לדבוק בהחלטת הוועידה הארצית על כניעת המיעוט להחלטות הרוב. אם נזכור את הסתייגותיו של סופרסקי לאיחוד שעליו הוחלט בוועידת קראקוב בעבר (1934), ניווכח כי דעותיו בעניין זה מתאימות לגישותיו דאז. 'לאזרחים' (רשימת 'העממיים') רוב בוועידה, ויש לנהוג על-פי החלטתם. במכתב נתן ביטוי לדעתו זו ולכך ש'ההסתדרות הציונית הכללית' תוכל להתקיים גם ללא השתתפותם של 'המתקדמים'.

מאחר שהתנאים שהציג לא התמלאו, מצא עצמו אוסישקין פטור מתפקיד המתווך שהוטל עליו.⁸⁶ מוסינזון, במכתב אישי לשוורצבארט, התייחס לשני משגים שנעשו, לדעתו, בוועידה ושתרמו להגברת הפילוג. משגה אחד עשו הוא וחרביו 'הבלתי מאוגדים' בכך שלא התארגנו ברשימה מיוחדת לקראת הוועידה 'בכדי לא להרבות פילוג'. למעשה, בפועל התברר כי הגבירו את הפילוג, שכן מסרו את הוועידה 'להתרוצצויות של שתי סיעות קיצוניות'. המשגה השני – 'משגה לא יכופר' של גליקסון ואנשיו, שיצאו מהוועידה ללא כל יסוד וללא סיבה מספקת, ובכך שיחקו לידי מתנגדיהם. וכך, למרות שרצו בשלום ובאיחוד – נמצאו מפלגים.⁸⁷ מוסינזון חשש שיציאת 'המתקדמים' תביא ליצירת שתי הסתדרויות של ציונים כלליים בארץ, מצב שהעריך, בניגוד לסופרסקי, כהרס לתנועה הציונית הכללית. מוסינזון האשים את קבוצת סופרסקי בכך שעוררה את עניין הסתדרות העובדים המיוחדת במזיד, כדי לפורר באמצעותו את שורות הנוער שתמך ב'מתקדמים'.

באותו מכתב מתאר מוסינזון את המשך השתלשלות העניינים. בישיבה הראשונה של הוועד הפועל החדש שנבחר בסיומה של הוועידה, הוא דרש להימנע מבחירת הנהלה וועדות. הוא ביקש לשוב ולקרוא למועצה מיוחדת כדי לאפשר ל'מתקדמים' לחזור, אך דרישתו נדחתה. נבחרה הנהלה, בראשות סופרסקי, שגם מוסינזון הסכים שבחירתה היא 'דגל אדום בשביל "המתקדמים" ומקשה כמובן על אפשרות של איחוד'.⁸⁸ מוסינזון הודיע על התפטרותו מהוועד הפועל, אם כי המשיך לדרוש בהנהלת המועצה שתתאפשר חזרתם של 'המתקדמים' לשורות 'ההסתדרות'.

86. מכתב מאת מ' אוסישקין אל ד"ר י' שוורצבארט, 7.1.1935, אצ"מ, A24/192.

87. מכתב מאת ב"צ מוסינזון אל י' שוורצבארט, 24.12.1934, אצ"מ, A45/27(1).

88. מכתב מאת ב"צ מוסינזון אל י' שוורצבארט, 24.12.1934, שם.

ניסיון לתקן את מערכת היחסים בין הקבוצות נעשה על-ידי הכנסת ארבעה חברים מ'המתקדמים' לתוך ההנהלה הארץ-ישראלית של הברית העולמית (ביניהם גליקסון), אך ניסיון זה לא הביא לביטול המחלוקת. הפלג 'האזרחי' קרא את מקורביו לאסיפה כדי 'להתארגן ולהתגונן' לפני המועצה הארצית הקרובה, ואילו 'המתקדמים' התחברו עם 'קידמה' ועם 'הרדיקלים' – שני גופים שעמדו מחוץ לברית העולמית – בדרישה לכינוס חדש של ועידה עולמית. זאת, כדבריהם, כדי להמשיך את הצעד הראשון החשוב שנעשה בקראקוב, ולאחד את הציונות הכללית, תוך דרישה כי למשתתפי הוועידה העולמית הזו יהיו זכויות שוות בין אם השתייכו עד כה לברית העולמית ובין אם לא.⁸⁹

יו"ט, כתב הציוני הכללי, ראה בהצעה לכנס ועידה עולמית טכסיס בלבד. לדעתו, הניחו החוגים הפרוגרסיביים, כי מארגני הוועידה הקודמת בקראקוב יתנגדו להצעתם, וכך יוכלו (הפרוגרסיביים) להוקיע את סירובם, לכנס בעצמם ועידה עולמית וליצור ברית עולמית חדשה של ציונים כלליים. על כן הציע יו"ט לציונים הכלליים בארץ-ישראל לא להתנגד להצעה בדבר כינוס ועידה עולמית חדשה, כדי שלא יהיה לחוגים אלה פתחון פה.⁹⁰

הנהלת הברית הארץ-ישראלית הגיעה להחלטה פה אחד, שנחוץ לקרב לברית גם את הגורמים שעדיין לא נכנסו אליה (דהיינו: 'קידמה' ו'סיעת הרדיקלים'), ולהרחיב את מסגרתה. היא הציעה להזמין לוועידה מוקדמת, שבה יתבררו השאלות העומדות על הפרק, גם את אותם ארגונים שיוכלו להשתתף אחר כך בוועידה הכללית, אם יושג עמם הסכם בנוגע לשאלות העיקריות. את הוועידה העולמית הוחלט לזמן רק בסמוך לימי הקונגרס. נגד החלטה זו יצא גליקסון בכמה מאמרי מערכת חריפים, ומספר ימים אחר כך התפרסמה בהארץ הודעה מטעם גוש 'המתקדמים' עם 'קידמה' ו'הרדיקלים', שדרשה מהנהלת הברית לזמן ועידה עולמית בהקדם האפשרי, לא יאוחר מחודש מאי, שלכל המשתתפים בה יהיו זכויות שוות, גם אם לא השתייכו עד כה לברית העולמית.⁹¹ מוסינזון ביקר את גליקסון על הביקורת שמתח ועל הפעולה שנקט, שכן לדעתו חובתו היסודית של גליקסון – שהיה, כאמור, חבר בהנהלת הברית – הייתה לדון על שאלה זו עם חברי ההנהלה, לברר את הטעמים לדחיית הוועידה ולנסות לבוא בדברים עם חברי ההנהלה בדבר שינוי ההחלטה, ו'רק אחרי כן לפנות לחוגים העומדים מחוץ לברית ומתייחסים באיבה לה'.⁹²

89. ידיעה, 'דרישה מחודשת לוועידה העולמית של הצה"כ', הארץ, 13.3.1935.

90. יו"ט, 'רצון טוב או טכסיס', הציוני הכללי, 21.2.1935.

91. ידיעה, 'דרישה מחודשת לוועידה עולמית של הצה"כ', שם.

92. ב"צ מוסינזון, 'אל ימין ואל שמאל', שם.

באסיפת המועצה הארצית של 'הסתדרות הציונים הכלליים בארץ-ישראל' (שהתכנסה ב 31 במרץ 1935, לקראת מושב הוועד הפועל הציוני), שבה לא השתתפו נציגי 'המתקדמים'⁹³, חזר מוסינזון ודיבר על אי האמון שנוצר והרחיב את הקרע בין שני הצדדים. כדרכו, חזר וקרא לאיחוד, 'כי רק באיחוד רואה אני אפשרות קיומנו וחיזוק השפעתנו להבא'.⁹⁴ בדיון במועצה, שהתפתח בעקבות הדברים שנאמרו, שבו רוב הדוברים, על אף אותה קריאה לאיחוד, והדגישו שאין תקווה לאיחוד עם קבוצת 'קידמה' וכי ויתור וכניעה לדרישות חבריה יזיקו ל'הסתדרות'.⁹⁵ לעומת זאת, אשר לשיתוף פעולה עם 'המתקדמים' נחלקו הדעות. רוב הדוברים במועצה גרסו כי יש לקרבם ולמנוע בכך פילוג. המיעוט סבור היה כי כישלון 'הסתדרות הציונים הכלליים' נבע דווקא מכך שלא הייתה הומוגנית, וכי אין לחשוש מפני התפצלות ויצירת שתי בריתות.⁹⁶

הרכב המועצה הארצית הבאה, שהתקיימה במאי 1935, מלמד על הצטרפותן של סיעות 'המתקדמים' ו'הנוער הציוני' לשורות הברית, אם כי, לטענתן, לא שיקף ההרכב את יחסי הכוחות האמיתיים. 'באת כוח האלמנטים הימניים שבה עולה בהרבה על המידה הנכונה' התלוננו.⁹⁷ 'המתקדמים', שעד כה נמנעו מלהשתתף במוסדות המנהלים של 'ההסתדרות', חזרו למועצה לאחר שערעורם בפני מרכז הברית בנושא 'ארגון העובדים של הציונים הכלליים' נדון, והוחלט, מתוך הסכמה כללית, להביאו להכרעת הוועידה העולמית החדשה.⁹⁸

שני נושאים הקשורים לדיון במאמר זה נדונו במועצה: השתתפותה של 'קידמה' בוועידה העולמית והקמתו של ארגון העובדים הציונים הכלליים. בוויכוח על השתתפותה של 'קידמה' באו לידי ביטוי שלוש גישות: גישה שייצג עוזיאלי מסיעת 'העממיים' (הפלג 'האזרחי'). תומכיה עמדו על כך שלא יאפשרו ל'קידמה' להשתתף בוועידה. עוזיאלי חשש, שעם הצטרפות 'קידמה' עלול להיווצר 'רוב מלאכותי' נגד סיעה ב' בוועידה העולמית. במילים אחרות: הרצון לשליטה בוועידה והחשש מפני השתלטות הכיוון הפרוגרסיבי על 'הברית' הם

93. 'המתקדמים' נמנעו מלהשתתף במועצה עד שיתבררו העניינים שבמחלוקת (ובראשם נושא 'ארגון העובדים הציונים הכלליים') במרכז הברית העולמית של הציונים הכלליים.

94. דברי ב"צ מוסינזון, 'דו"ח אספת המועצה', הציוני הכללי, 8.4.1935.

95. דברי י' מוהליבר, א' ברלין, מ' עוזיאלי, 'דו"ח אסיפת המועצה', הציוני הכללי, 8.4.1935.

96. ראו: 'דו"ח אסיפת המועצה', הציוני הכללי, 8.4.1935.

97. מאמר מערכת, 'מיום ליום', הארץ, 30.5.1935.

98. אזכור המו"מ הממושך בדבר הצטרפותם: מכתב מאת ב"צ מוסינזון אל מ' גליקסון, 15.5.1935, אצ"מ, A45/27(1).

שקבעו את עמדתו. אמנם עוזיאלי הדגיש כי 'אנחנו הננו אלה הרוצים איחוד בלב תמים',⁹⁹ אך מסתבר כי התנאי לכך הוא שמירת הרוב בידי קבוצה ב'. ראייה מקפת יותר הציג מוסינזון. בבסיסה היה החשש שחוסר אחדות בציונות הכללית עלול להביא לפילוג שיגרום להחלשתה מחד ולהתחזקות השמאל בהסתדרות הציונית מאידך. לדעת מוסינזון, אין לחשוש מפני 'קידמה', שהרי הוחלט להזמין לוועידה

את המשתתפים לברית ואת אלה שיודיעו מראש כי ייכנעו לרוב וזכות ההצבעה תינתן להם רק אחרי שיודיעו על הצטרפותם לברית'. כך שגם אם היו לסיעת 'קידמה' תכניות שונות, הרוב יקבע. ומאחר שברוב השאלות 'הננו מאוחדים עם חברינו המתקדמים... אנשי "קידמה" יאלצו ללכת אתנו.'¹⁰⁰

תפיסה אחרת ייצג בוגרשוב. מצד אחד הוא התנגד ל'קידמה' וראה בה ארגון שכל מטרתו להרוס את הברית העולמית. עם זאת, כדי להימנע מהריסת הברית, הוא הציע מעין פשרה, ש'כל זמן ש"קידמה" לא תצהיר במפורש שהיא מתפרקת בתור ארגון "קידמה", אין לה הרשות להשתתף בכל ועידה ציונית כללית שהיא, אם ייכנעו להחלטות קראקוב, נקבל אותם, ואם לאו – ילכו באשר ילכו... אני מציע שאם הרוב בוועידת קראקוב יחליט ש"קידמה" יכולה להשתתף בהחלטות בוועידת קראקוב בתור ארגון "קידמה" אז על הצירים שלנו לא להשתתף בוועידה'.¹⁰¹ העובדה, שהמועצה לא החליטה כל החלטה בנושא זה, מוכיחה כי עמדתו של מוסינזון התקבלה.

הנושא הנוסף שנדון במועצה היה הקמת 'ארגון העובדים הכלל ציוניים'. חלק מחברי המועצה הביעו את דעתם, כי הוועידה צריכה לאשר, לאחר מעשה, את העובדה שבארץ-ישראל הוקם ארגון כזה. סיעת 'המתקדמים' לא התדיינה הפעם על עצם השאלה, אלא תבעה קודם כול את מילוי החלטת ועידת קראקוב. לדעת חבריה, מוטל היה על הציונים הכלליים לבוא תחילה בדברים עם הסתדרות העובדים בעניין הדפוליטיזציה ולהסיק מסקנות רק אם יתברר כי המשא ומתן לא העלה דבר. כמו כן הציע גליקסון לאפשר לציירי המיעוט להצביע בשאלת ארגון העובדים כרצונם. הצעת 'המתקדמים' נדחתה, דחייה שלא גרמה הפעם להתמרמרות מיוחדת מצדם.

99. דברי מ' עוזיאלי, 'אספת המועצה הארצית', הציוני הכללי, 5.6.1935. כך גם באסיפת חברים שהתקיימה ב-22.5.1935.

100. ב"צ מוסינזון, 'אסיפת המועצה הארצית', הציוני הכללי, 5.6.1935.

101. דברי ח' בוגרשוב, 'אספת המועצה הארצית', הציוני הכללי, 5.6.1935.

את הסיבות לתמורה שחלה בגישתם של גליקסון ו'המתקדמים' בנושא זה ניתן למצוא בדבריו של גליקסון במועצה: 'לי יש הרושם שהמו"מ עם הסתדרות העובדים לא יביא את התוצאות הרצויות ואז נסיק את המסקנות הדרושות'.¹⁰² מה הן המסקנות, לא פירט, אך פתח פתח לבחינת הסוגיה מחדש. הנמקה נוספת, מזווית שונה, ניתן למצוא במאמר מערכת בהארץ שעל-פיה: 'קשה לשער שוועידת קראקוב בכללותה תוכל ללכת בדרך שונה מזו שהציעו המתקדמים, אם לא תחפוץ לגרום ללא כל צורך וטעם מעשי לפירוד עמוק.¹⁰³ במילים אחרות: אין טעם להתווכח במועצה, שכן מי שיכריע בסוגיה זו תהיה, בלאו הכי, הוועידה העולמית בקראקוב.

שני סעיפים בהחלטת המועצה הארצית נוגעים בנושא זה ויש בהם כדי ללמד על הבעייתיות שלו ועל המגמה להשיג הסכמה רחבה. בהחלטה מס' 5 נקבע כי:

המועצה מטילה על ציריה: א) להציע בקראקוב שהוועידה העולמית תכיר בארגון העובדים של הציונים הכלליים הקיים בארץ-ישראל ותדרוש מכל חברי הברית וההסתדרויות המשתייכות לה לתמוך בארגון זה ולסייע לפיתוחו. ב) לדרוש בוועידה, שמרכז הברית יקיים את החלטת הוועידה הקודמת בדבר מו"מ עם הסתדרות העובדים הכללית בארץ-ישראל על דפולטיזציה שלה ויביא את תוצאות המו"מ לוועידת הציונים הכלליים או לאספת הצירים שלנו שתתקיים בימי הקונגרס הי"ט.¹⁰⁴

ההחלטה, על-פי סעיף א', מחייבת את כל צירי הסתדרות הציונים הכלליים בארץ-ישראל שיישלחו לוועידת קראקוב, לרבות באי כוח סיעת 'המתקדמים', לתמוך בארגון ולסייע לפיתוחו. אפשר להניח שהחלטה בנושא, ששימש סלע מחלוקת בין האגפים, מעידה כי הרוב במועצה בטח ביכולתו להעביר הצעה כזו מבלי לגרום למשבר נוסף מצד 'המתקדמים'. סעיף ב' של ההחלטה העיד, אמנם, על ניסיון להיענות לתביעת 'המתקדמים' (בטענה ששתי ההצעות אינן סותרות זו את זו, כדברי מוסינזון), אם כי לפי ההיגיון הפנימי נכון היה להחליף את סדר הסעיפים. הצגתם בסדר זה יכולה לחזק את ההנחה בדבר התמורה שהורגשה בעמדת 'המתקדמים' ושאפשרה לרוב במועצה (ה'עממיי' וסיעת המרכז) להחליט החלטות על-פי סדר העדיפויות שלו, גם כדי להדגיש את יחסי

102. מ' גליקסון, 'אסיפת המועצה הארצית', הציוני הכללי, 5.6.1935.

103. מאמר מערכת, 'מיום ליום', הארץ, 30.5.1935.

104. ידיעה, 'החלטות המועצה הארצית של הציונים הכלליים בא"י', הציוני הכללי, 5.6.1935.

הכוחות ב'הסתדרות הציונים הכלליים' וגם מן הידיעה, כי החלטה כזו לא תחדש את המשבר.

הניגודים בין 'המתקדמים' ו'האזרחים' נבעו למעשה מהפירוש השונה שנתנו שני פלגים אלה לעיקר הכלל ציוני, ליעדיה וליעודה של הציונות הכללית, כגוף שמטרתו לדאוג לכלל ישראל ולהפוך את ארץ-ישראל למולדת היהודים. החיכוכים והמחלוקות נגרמו בעיקר על רקע המציאות הארצישראלית ובשל חוסר יכולתם להגיע לעמק השווה באשר לדרכים שיש להגשים את אותה אידאולוגיה ציונית כללית הלכה למעשה. 'המתקדמים' סברו שעל הציונים הכלליים לשתף פעולה עם המוסדות הלאומיים והציוניים בבניין הארץ, תוך ניסיון לפעול בתוך המסגרות הלאומיות הללו ולהשפיע עליהן מבפנים ברוח 'ההכרה הלאומית המאחדת'¹⁰⁵ של הציונות הכללית. הם ראו בשמאל ובתנועת העבודה, על כל מגרעותיהם, חלק מהמפעל הציוני וזאת בשונה באופן מהותי מהרביזיוניסטים, שבחרו להלחם בהסתדרות הציונית ובכך העמידו עצמם מחוץ למחנה. ומכאן תמיכתם בווייצמן והתנגדותם להקמת ארגון עובדים עצמאי. 'האזרחים', לעומתם, טענו כי ההסתדרות הכללית ומפא"י דאגו אך ורק למקורביהם וקיפחו כל מי שלא השתייך לשמאל. לכן ראו עצמם כאחראים לכל אותם חוגים ציוניים שלא השתייכו למסגרות המאורגנות של השמאל והאמינו כי ניתן לעשות זאת רק על-ידי הקמת מסגרות וארגונים עצמאיים שידאגו לטפל באותם חוגים ולהגן עליהם, ובכך לעמוד מול ניסיונות השתלטות מצד השמאל. מכאן גם תמיכתם ב'זומה ובהתיישבות הפרטית; בהתנגדות לחוקת העבודה שהציעה מחלקת העבודה של הסוכנות; ובעידוד הקמתו של ארגון עובדים עצמאי. תמיכתם ברביזיוניסטים, כל עוד לא פרשו מההסתדרות הציונית, נבעה גם מקרבה לדעותיהם, אך בעיקר מפני שראו בכך דרך למנוע את התחזקות ההגמוניה של השמאל ביישוב ובמוסדות הלאומיים.

3. פילוג: הקמת 'הברית' ו'ההתאחדות'

בוועידה העולמית הרביעית של הציונים הכלליים שנפתחה בקראקוב ב 17 ביוני 1935, נעשה ניסיון נוסף לאחד את כל פלגי הציונים הכלליים ולהגיע לידי הבנה הדדית.¹⁰⁶ בוועידה השתתפו הפעם גם צירים מארצות ומסיעות שטרם הצטרפו

105. מ' קולודני, 'לשאלת הנוער הציוני הכללי', הציוני הכללי, 30.6.1933.

106. על הוועידה: ד' שערי, שם, עמ' 221-223; מ' קליינמאן, הציונים הכלליים, ירושלים 1945, עמ' 64-74.

ל'ברית' ולא היו בעלי זכות הצבעה, עד שיוחלט על הצטרפותן, כמו הפדרציה הציונית באנגליה וקבוצת 'קידמה' מארץ-ישראל.

המשבר פרץ כבר בתחילת הדיונים, כאשר הנהלת 'הברית', שהרוב בה היה מסיעה ב', תבעה להכריע תחילה בשאלות העקרוניות השנויות במחלוקת ובראש ובראשונה בשאלת ההכרה ב'ארגון העובדים הציונים הכלליים' הנפרד. רק לאחר מכן, סברה, יש להחליט בעניין קבלת חברים חדשים ל'ברית' (שרובם היו מקבוצה א'). נראה כי קבוצה ב' חששה, שעם כניסתן של הקבוצות החדשות יהיה רוב לקבוצה א' ורצתה להבטיח לעצמה את ההכרה בארגון העובדים. בשל אי-היכולת להגיע להסכמה, הציע יו"ר הוועידה, שמורק, לנעול את הוועידה מבלי לקבל כל החלטה שהיא, ולהמשיך בדיונים על תנאי הקבלה של ההסתדרויות והארגונים שהוזמנו לוועידה. חברי קבוצה א' שמחו על ההחלטה, שפירושה היה סירוב להכניס לתוך הברית חוגים הקרובים ל'מתקדמים', כל עוד הם לא יכירו ב'ארגון העובדים הכלל ציוניים', עזבו את הישיבה והקימו את 'ההתאחדות העולמית של הציונים הכלליים'. גם בארץ-ישראל הוקם סניף של 'ההתאחדות', בהרכב כל החוגים המתקדמים שבציונות הכללית בארץ-ישראל, שכלל את: סיעת 'המתקדמים', בראשות משה גליקסון; ארגון 'קידמה', בראשות קורט בלומנפלד; סיעת 'הרדיקלים', בראשות יצחק גרינבוים;¹⁰⁷ 'האיכרים הלאומיים', בראשות שמואל ז'וכוביצי (זקיף); 'העובד הציוני' וקיבוצי הנוער הציוני, בראשות משה קולודני (קול).¹⁰⁸

מיד לאחר הפילוג בקראקוב (ה 7 ביולי 1935), התכנסה בתל-אביב המועצה הארצית של 'הסתדרות הציונים הכלליים בארץ-ישראל' (כך המשיכה לקרוא לעצמה קבוצה ב' – 'הברית'), ובה עלתה לדיון, מטבע הדברים, שאלת הפילוג. שתי דעות קוטביות הושמעו בנושא זה בוועידה: האחת ראתה בפירוד שהתרחש בקראקוב אסון לציונות הכללית, בפרט, ולתנועה הציונית, בכלל. מוסינזון, לדוגמה, שהיה, כאמור, בעל גישה חיובית ל'מתקדמים', חשש כי 'ההתאחדות' החדשה תיגרר אחרי השמאל, ולכן, גרס, שעל 'הברית' לשאוף לחזור ולהתאחד איתה כמו גם עם שאר הגופים הקרובים לציונים הכלליים (כמו 'קידמה' ו'הרדיקלים'). להערכתו, רק כוח מאורגן ומאוחד יוכל לעמוד מול השמאל והימין כאחת.¹⁰⁹ הדעה האחרת לא ראתה כל הצדקה לצרף ל'ברית' את קבוצות

107. על הרדיקלים ראו: ד' שערי, שם, עמ' 165-195. שערי טוען שהצטרפו מתוך 'אי נוחות'.

108. חוזר מס' 31/95, מיום 22.6.1935, ו-מס' 35/95 מיום 7.7.1935, ארכיון משואה, מ 6/2. על 'העובד הציוני', סיעת העובדים הציוניים כלליים שפעלה במסגרת ההסתדרות הכללית, ראו: י' שערי, העובד הציוני 1948-1961, תל-אביב 1986; י' כהן, הנוער הציוני, צמיחתה של תנועה, שם, עמ' 221-252.

109. כך גם ז' שוהם-פינקלשטיין; מ' זינגר ('עקיבא'), מתוך: 'דו"ח המועצה הארצית של הצה"כ בא"י, הציוני הכללי, 16.7.1935.

בלומנפלד ('קידמה') וגרינבוים ('רדיקלים'), מאחר שכל מטרתן, לדעת תומכיה, הייתה להערים על קבוצה ב', לחתור תחת יסודות 'הברית' ולגזול מאתנו את הפירמה'. בסך הכול, טענו, לא רק אסון אין בכך שלא הצטרפו ל'ברית', אלא להפך – 'הצלה'.¹¹⁰ כלומר, איחוד כולל, לדעת התומכים בגישה זו, יביא לויתורים ויגרום, בסופו של דבר, לכך שקבוצה ב' תהפוך למיעוט. יש לזכור כי חברי קבוצה זו היו מראשי התומכים בארגון העובדים ולכן לא רצו להתאחד עם גופים שהתנגדו לקיומו של הארגון. עם זאת, גם הם לא התנגדו לשיתוף פעולה עם 'המתקדמים' (או כפי שנקראו עתה: 'ההתאחדות'), בעיקר מתוך הערכה כי ניתוק מהם, בימים שלאחר פרישת הרביזיוניסטים, עלול לקרב אותם אל השמאל, שיזכה בשל כך לרוב בקונגרס.

תמימות דעים רבה יותר הייתה לגבי ההתרחשויות העתידיות. רוב הדוברים האמינו כי בסופו של דבר יחזרו רבים מהפורשים אל 'הברית'. חלק תלה את חזרתם במעשיה של קבוצה ב': 'עלינו להשתדל למשוך לעבודה משותפת את הארגון החדש הזה או חלקים ממנו', 'לשאוף להחזרת אותם החלקים שהיו בברית', 'אם נתחיל בפעולה ישוּבו הרבה מהם אלינו'.¹¹¹ אחרים סברו, כי חזרת הפלגים הפורשים תבוא מפאת העובדה שלא יוכלו לשבת בהתאחדות אחת. 'הרבה מן המתקדמים ישוּבו אלינו כי אי-אפשר יהיה להם לשבת עם בלומנפלד ועם גרינבוים בכפיפה אחת'.¹¹²

מכל מקום, המועצה הארצית הטילה על החברים שנבחרו מטעמה להשתתף כצירים בקונגרס הי"ט, שעמד להתקיים בלוצרן, 'להשתדל שהנהלת הברית תדאג להרחבת הברית העולמית', ותכניס לתוכה 'את אותם הציונים הכלליים שיעמדו על בסיס ההחלטות של הוועידה בלוצרן, מתוך שאיפה לאיחוד כל הציונים הכלליים' (סעיף ב').¹¹³

בבחירות לקונגרס הי"ט (לוצרן, 1935) זכתה 'ההתאחדות העולמית של הציונים הכלליים' ב 81 צירים ואילו 'הברית העולמית' זכתה ב 47 צירים. בסך הכול זכו הציונים הכלליים ב 128 צירים, 28% מסך 463 הצירים בקונגרס. בארץ-ישראל קיבלה 'ההתאחדות' 6,636 קולות מתוך 92,000 קולות המצביעים (8.8%), ושלחה שישה צירים (מתוך 90 צירים) לקונגרס, ואילו 'הברית' קיבלה 4,131 קולות (4.5%), ושלחה חמישה צירים לקונגרס.¹¹⁴ בבחירות באו לידי ביטוי שתי מגמות: חל מהפך במחנה הציוני הכללי העולמי, ובארץ-ישראל

110. מ' אלדר, 'הפּטמן, 'דו"ח המועצה הארצית', שם, 16.7.1935.

111. דברי ב"צ מוסינון, מ' זינגר, מ' אלדר, 'דו"ח המועצה הארצית', שם, 16.7.1935.

112. דברי ש' אוסישקין, 'דו"ח המועצה הארצית', שם, 16.7.1935.

113. ידיעה, 'החלטות המועצה הארצית, הציוני הכללי', 19.7.1935.

114. על-פי: פרוטוקול הקונגרס הציוני הי"ט והמושב הרביעי של מועצת הסוכנות היהודית, שם, עמ' XXXV.

קבוצה ב' (הברית), שהייתה הגדולה מבין שני הפלגים בעבר – איבדה את בכורתה ואילו קבוצה א' (ההתאחדות) התחזקה במידה משמעותית. כמו כן עלה משקלם של הציונים הכלליים בקונגרס מ 23% (74 צירים) בקונגרס הי"ח ל 32% בקונגרס הי"ט. כלומר, הפילוג לא רק שלא החליש את כוחה של הציונות הכללית, אלא אף חיזקה.

הסיבות להתחזקות 'ההתאחדות' בארץ-ישראל נבעו, ככל הנראה, מהשתתפותם הערה של עולי גרמניה, חברי 'קידמה', בבחירות. ייתכן כי סיבה נוספת להצלחתם טמונה דווקא בעובדת הליכתם הנפרדת לבחירות, שאפשרה לבוחרים (שנמנעו עד כה להצביע, או העדיפו אפילו להצביע עבור השמאל מאשר לתמוך במפלגה המאוחדת שבה היה רוב לפלג 'האזרחי' הימני) להצביע הפעם עבור 'ההתאחדות', שהאלמנטים שהרכיבו אותה היו כולם בעלי גוון שמאלי, דמוקרטי וליברלי.

זמן קצר לאחר שובו מהקונגרס (אוקטובר 1935) החליט מוסינזון לעזוב את 'הברית' (קבוצה ב') ולהצטרף לשורות 'ההתאחדות' (קבוצה א'). יעקב בר-מידות, איש קבוצה ב', הסביר את סיבת הפרישה בכך, שמוסינזון לא נבחר להנהלה הציונית מטעם 'הברית העולמית'.¹¹⁵ לשון אחרת, מוסינזון נפגע ופרש. פעמיים התייחס מוסינזון לטיעון זה, אך הציגו מהיבטים שונים. בנאומו באסיפת 'הציונים הכלליים בארץ-ישראל', סמוך לפרישתו, אמר: 'אפשר שאני מתמרמר קצת על כך אבל לא זה העיקר', ומה העיקר? 'כוונתי הייתה רק להימצא בפנים ולשאוף לאיחוד הכוחות וכמו כן לעבוד עבודת גומלין עם השמאל, שבהרבה נקודות אני נלחם בו'.¹¹⁶ לעומת זאת, במכתב שכתב לעורך 'הארץ', חודשיים מאוחר יותר, בעקבות התקפות מצד עיתון הבוקר על המעבר שלו מ'הברית' ל'התאחדות', הציג פרשנות מעט שונה על סיבות המעבר: 'יצאתי מקבוצה ב' לא מפני שלא נבחרתי לאקזקוטיבה, כי אם לא נבחרתי לאקזקוטיבה מפני דרישת האיחוד שהרוב של קבוצה ב' לא רצה בה ופחד שאני אוציא אותה אל הפועל אם אהיה באקזקוטיבה'.¹¹⁷

מכל מקום, בשני המקרים הדגיש מוסינזון את שאיפתו להביא לאיחוד הציונים הכלליים כמניע שהכתיב את רוב מהלכיו. מעקב אחר התבטאויותיו

115. עדות בעל-פה של י' בר-מידות, המכון ליהדות זמננו, מיום 6.2.1966, שם, עמ' 1, 25-26. גם ד' בן-גוריון העריך שזו הייתה הסיבה. ראו: ד' בן גוריון, *מכתבים אל פולה ואל הילדים*, תל-אביב 1968, עמ' 129.

116. ב"צ מוסינזון, 'באספת הצה"כ בא"י', *הארץ*, 10.10.1935. ראו גם: ידיעה, 'בשל מה פרשו מנהיגי הברית', *הארץ*, 31.7.1935.

117. מכתב מאת ב"צ מוסינזון אל מ' גליקסון, 8.12.1935, אצ"מ, A45/34. ייתכן כי השוני בנוסחים נובע גם מהפרשי הזמן. לאחר חודשיים, כאשר הכעס פג, הציג מוסינזון הסבר מתוקן יותר לאי-בחרתו.

מתחילת הקמת 'ההסתדרות' מגלה, כי לאורך כל הדרך דגל באופן שיטתי בצורך לפעולה משותפת וניסה להילחם בפילוג ככל יכולתו. עוד בקונגרס הי"ט ניסה לאחד את שורות הציונים הכלליים אך לא מצא לכך הדים חיוביים בקרב חברי 'הברית'. 'ישבתי בקבוצה זו בקונגרס אך ורק בכוונה ליצור איחוד בין הציונים הכלליים', חזר והסביר.¹¹⁸ אם נבעה עזיבתו מתחושת קיפוח או מסיבות אחרות, אין לדעת, אך עובדה היא, שמי שהיה, כדברי בר-מידות, 'המוהיקני האחרון שחלם על איחוד התנועה הכלל ציונית',¹¹⁹ ויתר בשלב זה על סיכוי איחוד הפלגים והעדיף להצטרף, עם חברו אליהו ברלין ל'התאחדות'.

אין ספק כי עזיבתו של מוסינזון, שהיה יו"ר מרכז הברית העולמית בארץ-ישראל, את שורות 'הברית' יצרה בה קרע. ניסיונו של פרסיץ, חבר המועצה הארצית של 'הברית', להמעט מחשיבות האירוע, באומרו: 'בנוהג שבועולם מצטער בעל האבדה ובעל המציאה שמח. ואולם כאן יש לנו כנראה מקרה יוצא מן הכלל: בעל המציאה [רצועה לומר: קבוצה א', נ"ש] ודאי שישמח, אם יצטער בעל האבדה – ימים יגידו',¹²⁰ אינו משכנע.

שתי הקבוצות, 'הברית' ו'ההתאחדות' כאחת, התלבטו, במהלך שנת 1936, בשאלה כיצד תוכלנה, כל אחת מהן, לחזק את כוחן. בישיבת הנהלת 'הברית', שהתקיימה בירושלים, טען יעקב גולדבורט: 'אנו יורדים משנה לשנה, ואילו ראובן כצנלסון, חבר הוועד המרכזי של 'הברית' בירושלים, הביע חשש שאם המצב, שבו אין כל משמעת מפלגתית, יימשך, הרי 'בעוד חודשים אחדים יעזבו אותנו גם יתר האנשים'.¹²¹ למצבה הקשה של 'הברית' התייחס גם פרץ ברנשטיין, חבר הוועד הפועל של 'הברית', שהזהיר שאם לא יחול שינוי הרי 'יש לחשוש שנופיע בקונגרס הבא במספר צירים עוד יותר קטן'.¹²²

הפעולות שעל 'הברית' לנקוט כדי להתחזק, היו מוסכמות על הרוב: עליה להגדיר את הבסיס האידאולוגי רעיוני שלה; עליה לנקוט בפעולה ארגונית ומעשית, שתביא לידי יצירת בסיס של ארגון פוליטי, דהיינו, יצירת גרעין של אלפי חברים שיעמדו לרשות 'הברית', כמו גם הקמת מוסדות ומפעלים כלכליים שיחזרו בהסתדרות העובדים.¹²³ לדוגמה, הקמת קופת חולים מיוחדת, הקמת

118. מכתב מאת ב"צ מוסינזון אל מ' גליקסון, 8.12.1935, שם.

119. 'בר-מידות, עדות בעל פה, 6.2.1966, שם, עמ' 26.

120. 'פרסיץ, 'שלושה שפרשו', הבוקר, 24.10.1935.

121. דברי 'גולדבורט, ר' כצנלסון, בפרטיכל הנהלת הברית והועה"פ הארצי, 28.10.1936, אצ"מ, J100/1.

122. פ' ברנשטיין, 'לשאלת חיוזק הברית', 13.10.1936, אצ"מ, A309/B6.

123. פ' ברנשטיין, 'אחרי המועצה', הבוקר, 22.1.1937; דברי ח' לוינשטיין ו' פראנד בישיבת הנהלת הברית ונשיאות הועה"פ הארצי, 29.11.1936, אצ"מ, J100/1.

בנק, ייסוד חברה להתיישבות ועוד; כמו כן על 'הברית' לדאוג להסברה מתאימה, מעל דפי העיתונות, באסיפות ועוד.¹²⁴

אחד הגורמים שתרמו למצבה הקשה של 'הברית' בארץ-ישראל היה קיומם של שני מרכזים: בגולה ובארץ-ישראל, בעוד שלשאר המפלגות היה מרכז אחד – רק בארץ-ישראל. ברנשטיין טען, באחד מנאומיו, כי אין לסמוך על ארגוני הגולה בכלל ועל המרכז באירופה בפרט. 'המרכז בקראקוב הוא אוזלת יד', הדגיש, 'ומי שהוא מאמין כי ניושע ע"י חברנו בגולה – אינו אלא טועה'. לדעתו, מרכז הציונות הכללית נמצא בארץ-ישראל ולפיכך חיוני לבסס את 'הברית' בארץ.¹²⁵

אנשי 'ההתאחדות' היו יותר אופטימיים, וזאת בשל הצלחתם בבחירות לקונגרס והאווירה האוהדת כלפיהם. אך עיון בדברים שאמרו נציגיהם בישיבת הוועד הארצי מלמד, כי גם הם חששו מהתדרדרות במצבם. 'כעת הננו במורד, אין מרגישים בנו בארץ. לו היו כעת בחירות, היו לנו בוודאי לאכזבה'.¹²⁶ הפתרונות שהציעו לחיזוק 'ההתאחדות' דמו ברובם לאלו שהציעו אנשי 'הברית': התרכזות בפעולות ארגוניות מעשיות, שיכללו: הקמת סניפים חדשים, ביצור הקיימים¹²⁷ והקמת מוסדות מקבילים לאלו שהקימה ההסתדרות הכללית.¹²⁸ כדי להשיג מטרות אלה הציעו לערוך מגבית גדולה, כפי שעשו כל שאר התנועות. בנושא זה הצביע מוסינזון על ההבדל שבין אנשי 'ההתאחדות' ו'הברית'. לאנשי 'הברית', לדבריו, קל יותר לאסוף כספים, שכן הקו שלהם היה ברור יותר, 'הם נלחמים עם ההסתדרות, ולכן באים לאסוף כסף עבור "הפועלים שלנו"... ישנם גם מספר עשירים שנותנים להם כספים. בינינו אין עשירים כאלה'.¹²⁹

לעומת זאת, לא התייחסו הדוברים השונים של 'ההתאחדות' לצורך בהגדרת הבסיס האידאולוגי שלה. אפשר להניח כי בשלב זה הם העדיפו להימנע

124. פ' ברנשטיין, ד"וח שנכתב לקראת הישיבה של הנהלת הברית והוועד הארצי, בנושא: המצב בברית העולמית, 13.10.1936, אצ"מ, A/309/B6. פרטיכל הוועדה לעיבוד תכנית פעולה, 1.11.1936, אצ"מ, A309/B6.

125. דברי פ' ברנשטיין בישיבת הנהלת הברית, 4.10.1936, אצ"מ, J100/1.

126. דברי מ' גליקסון בישיבת ההנהלה העולמית, 28.5.1936, ארכיון משואה, מ 2/9.

127. דברי ב"צ מוסינזון בישיבת ההנהלה העולמית, 28.5.1936, ארכיון משואה, מ 2/9; גם: מכתב מאת ב"צ מוסינזון אל המועצה של התאחדות הציונים הכלליים בארץ-ישראל, 6.10.1936, אצ"מ, (A45/27(1); דברי י" סרלין, במועצה הארצית של התאחדות הציונים הכלליים, הארץ, 21.10.1936.

128. דברי י" סרלין ומ' קולודני בישיבה משותפת של הוועד הארצי עם נשיאות ההנהלה העולמית, 11.6.1936, ארכיון משואה, מ 2/9. אם בעבר הם רצו להילחם בשיטות של השמאל, הרי עתה הם מציעים לחקות אותם.

129. דברי ב"צ מוסינזון, בישיבת ההנהלה העולמית, שם.

מלעסוק בסוגיה זו, שכן החוגים השונים שהרכיבו את המפלגה עדיין לא גובשו לגוף אחד והומוגני, שיוכל להציג השקפת עולם ברורה ואחידה.

הניסיונות של שני הגושים להתגבש, להתארגן ולהתחזק, לא עלו תמיד יפה. ב'התאחדות' בא הדבר לידי ביטוי בסכסוכים פנימיים, שהתעוררו בין הזרמים השונים שהרכיבו אותה, שכדברי גליקסון, לא הצליחו להתמזג. איחוד אותם, במידה רבה, ההתנגדות המשותפת ל'ברית' והניסיון ליצור חזית נגדה.

בוועידה הארצית הראשונה של ה'התאחדות' (19-20 בינואר 1936) פרץ סכסוך בין אנשי גרינבוים לאנשי בלומנפלד. הוויכוח החל בשלב שבו הוחלט על בחירת נשיאות המרכז בארץ-ישראל והוצע לבחור בבלומנפלד כנשיא. גרינבוים התנגד לבחירה זו התנגדות נחרצת, והודיע שאם בלומנפלד ייבחר, יראה בבחירה צעד נגדו ונגד 'סיעת הרדיקלים' לשעבר. בסופו של דבר, נבחר בלומנפלד כיו"ר המרכז העולמי, כמו כן נבחר ועד פועל ארצי. אחרי הבחירות מסר יוסף סרלין, מראשי 'התאחדות הציונים הכלליים', הצהרה בשם 'סיעת הרדיקלים' לשעבר, שלפיה כיוון שנכפתה עליהם בחירת היו"ר, לא ימשיכו השתתפותם במוסדות 'ההתאחדות'.¹³⁰ נציגי 'הנוער הציוני' בוועידה, שהיו בעבר מתומכיו של גרינבוים, ניסו להניא אותם מעמדתם. קולודני, שתיאר במכתב אל לוי בקשטנסקי, מראשי יהדות בריטניה ומזכיר המרכז העולמי של 'ההתאחדות', את ההתרחשות בוועידה, טען, שלולא התערבותו של 'הנוער הציוני' בסכסוך, היה נגרם קרע רציני ב'התאחדות'. 'בקושי רב עלה בידנו להציל את המצב ברגעים ההם ובקושי רב אנו שומרים על שיווי המשקל במשך כל השנה בכל הוועדים והמוסדות של ההתאחדות... קשה מאד לעבוד מתוך התרוצצות תמידית כזאת, לא פעם אחת פקפקנו בזכות קיומה של ההתאחדות בשל המצב הזה'.¹³¹

על מה הייתה המחלוקת? לדברי קולודני, לא היו סיבות משמעותיות לוויכוחים, מעבר לחילוקי דעות אישיים, נגחנות אישית וקטנוניות בלתי מוצדקת.¹³² אין להתעלם, כמובן, מהבדלי 'שאיפות וטעמים אישיים', כפי שהגדיר זאת גם מדויני,¹³³ אך ללא ספק נוספו לחיכוכים האישיים גם חילוקי דעות מהותיים יותר בין הצדדים, בעיקר בין 'המתקדמים' ל'רדיקלים', על עצם דרכה של 'ההתאחדות', שבאו לידי ביטוי בעיקר בשני נושאים: יחסי עבודה –

130. חזון מס' 96/ה של הסדרות הנוער הציוני העולמית, 'על הוועידה הראשונה של התאחדות הציונים הכלליים', 10.2.1936, ארכיון משואה, נ"צ 16/1.

131. מכתב מאת מ' קולודני אל ל' בקשטנסקי, 6.1.1937, ארכיון משואה, מ 2/6.

132. מכתב מאת מ' קולודני אל ל' בקשטנסקי, 27.1.1936, ארכיון משואה, מ 2/6. גם: חזון / 96 שם; מכתב מאת סגן יו"ר התאחדות הציונים הכלליים בארץ-ישראל, סניף פתח תקווה אל ב"צ מוסינזון, ח' כסלו תרצ"ח, אצ"מ, A.45/27(2).

133. מכתב מאת מ' מדויני אל חברים, 7.10.1937, אצ"מ, A.45/27(2).

גרינבוים התנגד להטלת מרות לאומית בתחום יחסי העבודה באמצעות חוק בוררות חובה (כדרישת גליקסון).¹³⁴ והיחס והקרבה לשמאל – גרינבוים הואשם באהדה יתרה לשמאל.¹³⁵

גם בוועידה הארצית השנייה של 'ההתאחדות', שהתקיימה ביוני 1937, לא הצליחו הסיעות לאחות את הקרעים ולהשיג הסכם בדבר רשימה מוסכמת לבחירות לקונגרס העשרים (1937). וכך הופיעה 'ההתאחדות' בארץ-ישראל לבחירות בשתי רשימות שהורכבו מארבע הסיעות: רשימה ז', שכללה את 'הרדיקלים' בראשות גרינבוים ואת 'העובד הציוני' ו'הנוער הציוני' בראשות קולודני.¹³⁶ ורשימה ט', שכללה את 'המתקדמים' בראשות גליקסון ואת 'קידמה' בראשות בלומנפלד.

בבחירות לקונגרס זכתה רשימה ז' בארבעה צירים (מתוך 124 צירי ארץ-ישראל), רשימה ט' בחמישה צירים, (שתי הסיעות הצטרפו בקונגרס לסיעה העולמית של ההתאחדות). ו'ברית הציונים הכלליים' זכתה בשבעה צירים.

מוסינזון, יו"ר הוועד הארצי ובא כוח ההנהלה העולמית בארץ, וחבריו 'המתקדמים' ניסו להקים מחדש את 'ההתאחדות' לאחר שספגה זעזוע עקב הבחירות לקונגרס. לאחר משא-ומתן הצליחו לרכז ב'התאחדות' את רוב הכוחות שהיו בה לפני הקונגרס¹³⁷ (לרבות סיעת 'העובד הציוני', שמספר חבריה בתוך 'ההתאחדות' הלך וגדל), להוציא אותה חלק של החברים מעולי גרמניה שהיו, בעבר, מאורגנים ב'קידמה' ושהקימו, בדצמבר 1937, מפלגה חדשה בשם 'אחדות העם' בראשות פליקס רוזנבליט וזלמן שוקן למרות הערכתו של גליקסון, בפברואר 1938, כי 'בירושלים רוב הגרמנים כבר שבו להתאחדות',¹³⁸

134. 'זיו אב, 'הלקאה עצמית', הבורק, 28.7.1937; ד' שערי, שם, עמ' 190.

135. מכתב מאת מ' מדזיני אל חברים, שם; מ' גליקסון, 'על התאחדות הצה"כ', הארץ, 9.6.1937. בנושא זה היו אנשי 'קידמה' קרובים יותר בדעותיהם אל 'הרדיקלים' מאשר אל 'המתקדמים'.

136. קולודני הסביר את הליכתו המשותפת עם גרינבוים בצורך באיחוד ההתאחדות (מכתב מאת מ' קולודני אל ל' בקשטנסקי, 29.8.1938 (ארכיון משואה, מ 2/8). כלומר, הוא ראה את רשימה ז' כרשימה המייצגת את 'ההתאחדות' ואת רשימה ט', שחברים בה התנגדו להופעתו של גרינבוים ברשימת 'ההתאחדות', כפורשת; אפשר לקבל את הערכתו של ד' שערי (שם, עמ' 190) כי קולודני הצטרף לגרינבוים בשל נאמנות אישית אליו. (ראה על כך גם: מ' קול, נתיבות, תל-אביב 1981), עמ' 45-46, 89, 106; מ' קולודני, 'המושב השני של כינוס הנוער הציוני בארץ-ישראל', הציוני הכללי, 10.3.1933). הסברה שהעלה זיו-אב כי ההתארגנות בשתי רשימות נפרדות 'הייתה תכסיס בחירות בלבד' (זיו-אב, 'הלקאה עצמית', שם, 28.7.1937) אינה מתקבלת על הדעת במקרה זה.

137. מכתב מאת ב"צ מוסינזון אל נ' גולדמן, 14.1.1938, אצ"מ, A45/34 בו הוא מציין 'בעמל רב עלה בידי להקים מחדש את ההתאחדות'.

138. מכתב מאת מ' גליקסון, אל נ' גולדמן, 9.2.1938, אצ"מ, A45/34.

ניתן לומר, כי רוב יוצאי 'קידמה' נשארו מחוץ ל'התאחדות' גם בהמשך, וכי רק בודדים מהם הצטרפו למפלגה באופן עצמאי.

ומהעבר השני ניסו אנשי 'הברית', בשנים 1937-1939, כמו בשנת 1936, לעשות מאמצים לחזק את כוחה ולהרחיבה.¹³⁹ בינואר 1937 הוקמה ועדה שמטרתה הייתה להכניס שינויים מכריעים בדרכי עבודת 'הברית'. הוועדה הציעה להקים מחלקה לארגון, הסברה ותעמולה, שתפקידיה יהיו לגייס עסקנים וחברים, לעסוק בכינוסים והרצאות, פרסום, תעמולה, הקמת מועדונים ועוד. כמו כן הוחלט להטיל מס על החברים.¹⁴⁰

בשנים 1937-1939 נמסרו שני מיני דיווחים באשר למצבה של 'הברית', אשר, לכאורה, סתרו זה את זה. חלק מהדיווחים תיארו שיפור במצבה, והתגברות האהדה אליה: 'נוספו כמה מאות חברים', 'חברי הברית התמסרו למפעל השקל והפיצו... 75% ממספר השקלים שהפיצו לפני הקונגרס הציוני הי"ט', ובעקבות כך הגדילה 'הברית' את כוחה ביישוב.¹⁴¹ בדיווח מאחת מאסיפות 'הברית' ניתנו אף שני הסברים לכך: א. שמו של אוסישקין משך ל'ברית' את מתנגדי החלוקה,¹⁴² בייחוד בירושלים. ב. ב'חוגים האזרחיים' ביישוב הורגשה התגברות הנטייה לימין.¹⁴³ מנגד, היו דיווחים שהעידו על היחלשות 'הברית', על חוסר פעולתה והעדר השפעתה, ועל התפוררות האיטית שבה הייתה נתונה.¹⁴⁴ 'מפלגה שתקנית' כינה אותה סגל,¹⁴⁵ שסימפטום הפילוגים לא פסח גם עליה, והפעם בקרב תנועת הנוער שלה – 'עקיבא'. נוסף על כך החשש, שאם הקיבוצים של 'הברית' יעברו למפא"י אך ורק בגלל הפילוגים הללו.¹⁴⁶

הבדלים אלה בין הדיווחים אינם מעידים בהכרח על סתירה, אלא על מטרות שונות של המדווחים. חלק מהדיווחים החיוביים נועדו לעודד את החברים

139. פ' ברנשטיין, 'אחרי המועצה', ה'בוקר', 22.1.1937; ידיעה, 'בכינוס ברית הציונים הכלליים בא"י', ה'בוקר', 9.12.1938; פ' ברנשטיין, 'על מרוכת הציונות הכללית', ה'בוקר', 13.12.1938.

140. ראו דו"ח הוועדה ב: אצ"מ, A309/B6.

141. דברי י" סופרסקי, ח' בוגרשוב ו' וייסבלאט ב: 'באספת הברית הציונים הכלליים בתל-אביב', ה'בוקר', 16.2.1937; גם: דיווח י' רבלין, 'במועצת הברית', ה'בוקר', 1.2.1939.

142. מנחם אוסישקין היה מראשי המתנגדים לתכנית החלוקה. ראו: ש' שווארץ, אוסישקין באגרותיו, ירושלים 1949, עמ' 225-229.

143. 'הידים', הארץ, 12.7.1937, תוספת ערב.

144. ידיעה, 'הציונים הכלליים בירושלים', ה'בוקר', 16.3.1937, תוספת ערב; פ' ברנשטיין, מכתב לחברי הברית, 31.10.1937, אצ"מ, A309/B9; דברי ש' שווארץ בישיבת הנהלת הברית, 31.1.1937, אצ"מ, J100/1. גם: מכתב מאת מ' ברנהולץ אל הנהלת ברית הציונים הכלליים בא"י, 15.10.1940, אצ"מ, A309/B13.

145. ש' סגל, 'לקראת הכינוס של ברית הציונים הכלליים בא"י', ה'בוקר', 1.12.1937.

146. דברי י" סופרסקי בפרטיכל ישיבת הנהלת הברית, 29.4.1937, אצ"מ, J100/1.

וליצור אווירה חיובית סביב 'הברית', שתמריץ אותם ליתר פעילות ואופטימיות. למעשה לא הצליחה 'הברית' להתחזק, והמאמצים להרחיב את שורותיה ולהגביר את כוחה לא עלו יפה. תוצאות הבחירות לקונגרסים בארץ העידו על כך יותר מכול.

4. לקראת איחוד: מגעים וניסיונות לשיתוף פעולה בין 'הברית' ו'התאחדות'

בד בבד עם הניסיונות שעשו שתי המפלגות להתלכד ולחזק כל אחת את כוחה, התקיימו ביניהן מגעים על-מנת לבדוק אפשרויות לאיחוד, או לפחות לפעילות משותפת שתקדם, כהצהרתן, את מטרות הציונות הכללית.

את הניסיון הראשון לבדוק אפשרות לאיחוד עשה מנחם אוסישקין כבר בשלהי שנת 1935. על-פי דבריו (ממכתב ששלח לגולדמן), התברר לו, לאחר שיחה עם חברי קבוצה א' ('ההתאחדות'), כי 'כולם נוטים לאיחוד'. והפתיעה אותו עוד יותר תגובתו של בלומנפלד, ש'מבין עכשיו את השגיאה הפטלית של הפירוד והוא מוכן לסייע להשכין שלום של איחוד בין שתי הקבוצות'. עם גרינבוים לא שוחח, לדבריו, שכן ידע מראש על התנגדותו המוחלטת. לעומתם, אנשי קבוצה ב', ובעיקר החברים בארץ-ישראל ('הברית'), לא נטו להיענות לקריאתו של אוסישקין לאיחוד, שכן 'הביעו כולם את שמחתם על ההרמוניה והאחדות השוררת במחנם לאחר שיצאו אלה שהיו מתרוצצים ומושכים מכאן לכאן'. למרות זאת הגיע אוסישקין לידי מסקנה, כי האיחוד אמנם עדיין רחוק, אך יש סיכויים רבים להגשמתו.¹⁴⁷

עוד בשנת 1935 הקדישה דווקא קבוצה ב' ('הברית') שלושה דיונים רצופים לשאלת האיחוד עם 'ההתאחדות'.¹⁴⁸ בעוד שקבוצה א' ('ההתאחדות') לא יזמה כל דיון מסוג זה, ולהפך, מהתבטאויות של חבריה בישיבת הוועד הארצי, מיום 3 במאי 1936, מתברר כי סירבו להיענות לפניות ולהצעות 'הברית' לפגישה משותפת.¹⁴⁹ גם במהלך חילופי דברים בין מוסינזון לבין בלומנפלד בישיבת ההנהלה העולמית ב 28 במאי 1936¹⁵⁰ בדבר פנייתם של בלומנפלד ושוקן אל

147. מכתב מאת מ' אוסישקין אל נ' גולדמן, 26.11.1935, אצ"מ, A24/194.

148. פרטיכל מישיבת הנהלת חברים, 19.11.1935; 25.11.1935; 17.12.1935, אצ"מ, J100/1.

149. דברי י' סרלין, המתנגד להצעת הפגישה, ומ' קולודני המסביר השגותיו בכך 'אם לצורק שרים כאלה הרי יכולים לעשות זאת גם עם "המזרחי"' (ראו: ארכיון משואה, מ 2/9, 3.5.1936).

150. ארכיון משואה, מ 2/9.

רוטנשטרייך בהצעה לשיתוף פעולה בין הקבוצות, הכחיש בלומנפלד כי שוחח עם רוטנשטרייך או עם כל אחד אחר על הצעה מעין זו. מתברר כי בכל זאת הייתה התקשרות כלשהי בין בלומנפלד ל'ברית' בנושא זה, שכן בישיבת הנהלת הברית והוועד הפועל הארצי ציין בוגרשוב, כי ההבנה לגבי שיתוף הפעולה היא בעיקר בין הארצישראליים וכי 'ק' בלומנפלד הבין אותי יותר מאשר האינג' לנדאו שלנו מלבוב'.¹⁵¹

יש קושי בהסברת הסתירה בין מכתבו של אוסישקין לגולדמן לבין אותן ההתבטאויות. קיימות מספר אפשרויות שיישבו את הסתירה: האפשרות כי אוסישקין טעה בהערכתו, דווקא בשל עמדתו האוהדת את האיחוד; אפשרות כי קיים פער בין עמדתם הרשמית של אנשי 'ההתאחדות' לבין זו שהובעה בשיחות אישיות, וכי הם אמנם היו מעוניינים באיחוד, כפי שציין אוסישקין; וייתכן גם כי הסיבות שהניעו את קבוצה ב' ('הברית') לתמוך בהצעות ההתקרבות השונות שונות מהנראה בעליל.

הצעות 'הברית' בארץ-ישראל, בנושא שיתוף הפעולה עם 'ההתאחדות', מלמדות כי הן התחלקו לשתי עמדות עיקריות: האחת, הצעה להקים ועדה משותפת שתדון בנושאים החשובים העומדים על הפרק, שבהם יש לשתי הקבוצות עמדה משותפת. נושאים כגון: חינוך, יחסי עבודה, התיישבות ועוד.¹⁵² והשנייה, הצעה לאיחוד בין שתי הקבוצות, כדברי יהודה אורנשטיין: 'שמח אני מזה שה' גרינבוים התרחק מגליקסון וחושב אני כי יש לנצל את ההזדמנות הזאת לשם איחוד מלא עם קבוצת גליקסון'.¹⁵³ או דרך אחרת לאיחוד, כפי שהציע פרץ ברנשטיין: 'אפשר להוציא גם מסיעה א' את כל אלה שאין מקומם שם'.¹⁵⁴

על סמך דברים אלה ניתן לקבוע, כי גם אלה שדיברו על איחוד, והיו בשלב זה במיעוט, התכוונו להגביר באמצעותו את עוצמתה של 'הברית', וזאת על-ידי סיפוח חלקים מקרב קבוצה א' אליהם, אולי כדי להשיג בסופו של דבר אותם יחסי הכוחות שהיו ערב הפילוג.

רוב דוברי 'הברית' לא גילו התלהבות מרעיון האיחוד. הם העדיפו קשרים באמצעות ועדה משותפת. חלקם הביעו התנגדות עקרונית לאיחוד, בטענה

151. דברי ח' בוגרשוב בישיבת הנהלת הברית והוועד הפ' הארצי, 20.9.1936, אצ"מ, J100/1.
152. דברי מ' עוזיאלי בפרטיכל ישיבת הנהלת הברית, 19.11.1935, אצ"מ, J100/1; דברי ש' אוסישקין בפרטיכל ישיבת הנהלת הברית, 12.3.1936, אצ"מ, J100/1; דברי י' סופרסקי בפרטיכל ישיבת הנהלת הברית, 25.11.1935, אצ"מ, J100/1 - המדגישים את הצורך שבהקמת ועדה משותפת, בעיקר עקב המאורעות האחרונים ובשל המצב הביטחוני החמור בארץ.

153. דברי י' אורנשטיין בפרטיכל מיישיבת הנהלת הברית, 17.12.1935, אצ"מ, J100/1.

154. דברי פ' ברנשטיין בפרטיכל מיישיבת הנהלת הברית, 28.10.1936, אצ"מ, J100/1.

שחיפוש אחר שותפים מעיד על חולשה ומחליש.¹⁵⁵ אחרים, כמו סופרסקי, הציגו עמדה דיפלומטית יותר: 'אכן האיחוד צריך פעם לבוא', אך 'ברגע זה אין האיחוד אקטואלי'. ומתי יהיה האיחוד אקטואלי? לפי סופרסקי: 'כשאנחנו נתארגן ונתלכד, וגם הם יתגבשו נוכל לחשוב על איחוד'.¹⁵⁶ ואילו על-פי עוזיאלי: 'כאשר יתקברו בעמדותיהם לעמדותינו'.¹⁵⁷

יהיו אשר יהיו הפירושים אשר ניתנו ליישוב הסתירה, הרי שבפועל היה האיחוד עדיין רחוק, אם כי החלו ניסיונות להגשימו מצד שני הצדדים, שהלכו והתחזקו לקראת שנת 1938.

ביוני ובאוגוסט 1936 נפגשו הצדדים מספר פעמים. בפגישות דנו על דרכי פעולה משותפות. מעבר לדיונים לא היו לפגישות תוצאות ממשיות. גם בשנת 1937 המשיכו הצדדים לבוא בדברים זה עם זה, כאשר אל הפגישות הצטרפו גם נציגים מההנהלות בחו"ל. חילוקי הדעות שהתעוררו באותן ישיבות היו בעיקר ביחס לדרכים שיש לנקוט כלפי השמאל וכן לגבי שאלת ארגון העובדים. נושאים שבהם מצאו שפה משותפת היו נושאי חינוך, בשאלת ה'פאריטי' (Parity=ההצעה שהשלטון בארץ יחולק במידה שווה בין יהודים וערבים), והסכמות בדבר הצורך להקים מוסדות כלכליים משותפים.

לכל אחת מהקבוצות היה עניין לשתף פעולה עם האחרת, כדי להתחזק. בשלב זה, הייתה כל אחת מהן נתונה עדיין במשבר ארגוני ובחיפוש אחר דרכים לפתרונן. שיתוף פעולה ביניהן בנושאים מסוימים לא היה בו כדי לאיים על אף אחת מהן, בעיקר בנושאים אשר לגביהם לא התעוררו חילוקי דעות ואשר נגעו למערכות היחסים שלהן עם מוסדות וארגונים ביישוב ומחוצה לו. ולהפך, יצירת חזית מאוחדת יכולה הייתה לחזק את שתיהן. מאידך, אפשר להניח כי איחוד מלא לא התאים להן בשלב זה. חברי 'הברית' האמינו, כי רק גוף חזק יכול לרכז סביבו אחרים, כלומר, 'הברית' המשיכה לראות עצמה כגוף מרכזי ודומיננטי בציונות הכללית, שאליו יצטרפו שאר הזרמים ויגבירו את כוחה, כפי שנהגה בתקופת 'הסתדרות הציונים הכלליים המאוחדים בארץ-ישראל'. לעומתה, 'ההתאחדות', שבעבר נטתה לאיחוד גם במחיר היותה הפלג החלש יותר בתוך הקשר הזה, התחזקה בשנים אלו, השיגה הישגים טובים יותר בכחירות לקונגרס

155. כדברי פ' ברנשטיין בישיבת הנהלת הברית והועד הפועל הארצי, 28.10.1936, אצ"מ, J100/1.

156. דברי י' סופרסקי בפרטיכל מישיבת הנהלת הברית, 25.11.1935, שם.

157. דברי מ' עוזיאלי בפרטיכל מישיבת הנהלת הברית, 19.11.1935, שם. גם עוזיאלי מסכים כי 'עלינו להתארגן קודם ולהתחזק'. במקום אחר הוא מציין כי אנשים ב'התאחדות' יגיעו בסופו של דבר, אחרי שנים אחדות ל'הכרתנו אנו'. ראו: פרטיכל ישיבת הנהלת הברית, 29.4.1937, אצ"מ, J100/1.

ובכלל, ולפיכך לא הייתה לה, בשלב זה, כל סיבה לוותר על עמדותיה למען איחוד.

בשנת 1938, ככל שהתברר המצב הקשה בציונות וביישוב (לנוכח מאורעות תרצ"ו – תרצ"ט), חלה תפנית, ורעיון האיחוד החל לקבל תאוצה ולהקיף רבים מחוגי הציונות הכללית. חוגים רחבים מקרבה סברו, שכדי שיהיה תוקף לדרישותיהם וכדי שקולם יישמע – עליהם להופיע כחטיבה אחת מאוחדת.

באפריל 1938 הוחלט על הקמת ועדה ארץ-ישראלית משותפת, שתכין תכנית לאיחוד 'ההתאחדות' ו'הברית'. שתי השקפות רווחו בין חברי הוועדה: חלקם תמך באיחוד מידי וראה בו צו השעה. אחרים סברו שיש לקבוע מעין תקופת מעבר, שבה ייקבעו העמדות המשותפות, עד שייכנס האיחוד המלא לתוקפו, שכן לאיחוד בשלבים סיכוי טוב יותר להתקיים לאורך זמן. בד בבד הוחלט ב'התאחדות' להקים ועדה גם בחו"ל, שתכין תכנית לאיחוד בשטח העולמי.¹⁵⁸

ב'התאחדות' התארגנה קבוצה שהתנגדה לאיחוד, שחבריה היו ברובם אנשי 'הנוער הציוני'. אלה ראו בו סטייה 'מהציונות העממית הכללית'. לדעתם, איחוד יהיה לרעת 'ההתאחדות' ובעקבותיו תקום מפלגה אזרחית בארץ בעלת מגמות מעמדיות בולטות, דבר שיגרום לכך ש'הנוער הציוני' לא יוכל להשתתף בה.¹⁵⁹ ברוך עוזיאל תיאר את התהליך שעלול, לדעת מתנגדי האיחוד, להתרחש: 'הברית תלך בראש הגוש המעמדי מימין, בנינו ובין הברית יש תהום עמוקה, הציונות שלנו מתבססת בעיקרה על כושר יכולתנו לשכוח את המעמד וכאן הסיבה לחוסר כל נקודות מגע בנינו ובין הברית, שהשאיפה המעמדית היא בולטת אצלה'.¹⁶⁰

בנושא המשא ומתן על האיחוד בין 'ההתאחדות' ו'הברית', התפתח ויכוח מעניין במזכירות העליונה של 'הנוער הציוני' בארץ-ישראל, שממנו מתברר, כי גם בקרב 'הנוער הציוני' ניתן למצוא קשת רחבה של דעות. היו שתמכו באיחוד, כמו: 'י' בן-שם ו'ש' כרמלי, אחרים הציעו להימנע מהתנגדות, בהם: 'י' קאופמן ומ' ברגמן, אך ביקשו להדגיש, כי 'הנוער הציוני לא ישתתף במפלגה כזו' ('צ' מיכאלי). בסיכום הדיון הטעים קולודני, כי על 'הנוער הציוני' להיזהר מלהופיע

158. פרטיכל ישיבת הוועד הפועל של ההתאחדות הציונים הכלליים בא"י, 29.5.1938, אצ"מ, A45/27(2); גם: פגישת הוועד הפועל של הצה"כ העולמי, 13.6.1938 (אנגלית), אצ"מ, A45/27(2).

159. מ' קולודני, חוזר פנימי – לא ניתן לפרסום – מס' צ"ח/י"ג של הנוער הציוני, 13.6.1938, ארכיון משואה, נ"צ 2/16; גם: ח' לוינשטיין, 'הרצאות וויכוחים בוועידת ארגון העובדים הציונים הכלליים', הבורק, 24.1.1939; העולם, 26.1.1939.

160. ב' עוזיאל, חוזר פנימי, 13.6.1938, שם.

בעמדה שלילית מוחלטת 'למען לא יתלו בנו את האשמה באם לא יקום האיחוד... כי בין כה וכה גדולים הסיכויים לזה שלא יקום'.¹⁶¹

לקראת הקמת הוועדה, קיימו שתי המפלגות מספר ישיבות משותפות,¹⁶² עד שב 27 באוקטובר 1938 נמסרה למרכזי המפלגות הצעת מצע, שהתקבלה על-ידי ועדת האיחוד המצומצמת לאישור.¹⁶³ ניתוח סעיפי המצע מגלה כי נכללו בו המאפיינים שהתאימו להשקפת עולמה החברתית, הכלכלית והפוליטית של הציונות הכללית מראשית היווסדה, כמו הדגשת הבסיס הלאומי העממי של הציונים הכלליים; התאמת מוסדות ההסתדרות הציונית לשירות כל העם; הטלת מרות לאומית ביחסי עבודה; העדפת אינטרסים לאומיים על פני אינטרסים מפלגתיים ומעמדיים בכל מפעלי היישוב ועוד. השוני היחיד בין שתי המפלגות בא לידי ביטוי בסעיף 6 של המצע, שטיפל בנושא ארגוני העובדים. ואמנם, מרכז 'הברית', שאליו הובאה לדיון הצעת המצע לאיחוד, החליט כי מבחינה עקרונית הוא בעד האיחוד,¹⁶⁴ אולם היו חברים מחברי המזכירות הארצית של 'ארגון העובדים הציונים הכלליים', שהשתתפו בישיבה, שביקשו לשנות את סעיף 6 כך שבמקום הכיתוב: '...תומכים בכל ארגון של עובדים ציונים כלליים במידה שהם יהיו קשורים בהסתדרות הציונית הכללית, היא משאירה לעובדים עצמם את החופש לעצוב צורתם הארגונית בארץ ולבוא לידי החלטה בדבר צורת ארגונם האחד בארץ ובתפוצות', יבוא תיקון שיכיר ב'חובה אובליגטורית של הארגון, עם מתן אפשרות זמנית לחלקים ידועים להישאר בהסתדרות העובדים הכללית'. במילים אחרות: מתן עדיפות ל'ארגון העובדים הציונים הכלליים', אותו ארגון שבעטיו נוצר הקרע בין שני הצדדים בשנת 1934. מציעי התיקון הבהירו שאם שינוי זה ייתקל בהתנגדות מצד 'ההתאחדות' הוא יוצא מן המצע. סופרסקי, יו"ר 'הברית', שהפעם היה מעוניין באיחוד,¹⁶⁵ קבע בסיומה של הישיבה, שגם אם לא יתקבל התיקון המוצע בדבר שינוי סעיף 6 – תסכים 'הברית' לאיחוד. השם שהוצע לארגון החדש היה: 'הסתדרות הציונים הכלליים בארץ-ישראל'. הצעת המצע הובאה גם בפני הוועד הארצי של 'ההתאחדות' ואושרה ברוב של שלושה עשר קולות נגד חמישה.¹⁶⁶

-
161. מ' קולודני, חוזר פנימי, שם.
162. לישיבות אלה לא הוזמנו, על פי עדותם, נציגי 'הנוער הציוני', והם מחו על היחס המזלזל. ראו: מכתב מאת ב"כ העובדים – הוועד הארצי, אל הוועד הפועל הארצי של התאחדות הציונים הכלליים, 8.8.1938 (ארכיון משואה, מ 6/10). לא מן הנמנע שנציגי 'הנוער הציוני' לא הוזמנו דווקא מהחשש שמא 'יחבלו' בניסיונות האיחוד.
163. את הצעת המצע ראו: ארכיון משואה, מ 6/10. גם: אצ"מ, A309/B12 – שני נוסחים של ההצעה.
164. ראו: דו"ח על ישיבת מרכז הברית, 1.11.1938, אצ"מ, A309/B12.
165. מ' סופרסקי, 'בכינוס 'הברית', הבוקר, 9.12.1938.
166. ראו: דיווח 'י' סרלין, ועידה ארצית-התאחדות, ספטמבר 1940, ארכיון משואה, מ 6/6.

אפשר להניח, כי המפנה שגרם לשני הצדדים להסכים לאיחוד, בניגוד להתנגדותם לכך בעבר, היה חולשתם של הציונים הכלליים, משתי המפלגות, במוסדות ההסתדרות הציונית ובמוסדות היישוב. חולשתם זו גרמה להם להבין, שכדי שיהיה תוקף לדרישותיהם, עליהם להופיע כחטיבה מאוחדת ולהקים גוף חזק יותר. גם המצב הקשה בארץ באותה תקופה השפיע, קרוב לוודאי, על תחושת הרצון להתלכד. נוסף על כך, הייתה זו תקופה של הכרעות מדיניות (תכנית החלוקה). המשך הפילוג עלול היה להגביר את השפעות השמאל והימין ולמנוע מהציונות הכללית כל השפעה פוליטית. הנחתם הייתה כי איחוד יוכל להקל את הקמתן של מסגרות כלכליות, דרך שתסייע בשמירה על האינטרסים של 'החוגים האזרחיים'.

תוצאות הבחירות לקונגרס הוכיחו ל'ברית' את חולשתה. רוב הניסיונות שנעשו לחזק ולהרחיב את שורותיה לא עלו יפה. אפשר שהתעורר בקרב מנהיגיה החשש כי היא עלולה להיעלם מהמפה הפוליטית. ואילו 'ההתאחדות' הייתה, כפי שראינו, מפוררת ומפולגת מאוד. פיעמה תחושה בקרב חבריה, ש'כוח המשיכה של השם "התאחדות" ברחוב הציוני הוא כיום פעוט מאוד, אדרבא, יש בו בשם זה לא מעט כוח דוחה'.¹⁶⁷

יטרה מזאת, חלק מנושאי המחלוקת העקרוניים שהיו בעבר, השתנו. קבוצה ב' ('הברית') הרי תמכה בעבר בהקמת ארגון פועלי כלל ציוני מיוחד מחוץ להסתדרות העובדים, בעוד שקבוצה א' ('ההתאחדות') עמדה בתוקף על העיקרון של הסתדרות פועלים אחידה. מאז הורע מאוד מצבה של 'סיעת העובדים הציוניים הכלליים' בתוך ההסתדרות. 'בהסתדרות השתרר בזמן האחרון יחס חדש לגבי חברינו... חברים שהם עובדים בעבודות קבועים במוסדות של ההסתדרות, מפחדים לרשום את שמם ברשימות של סיעת העובדים הציוניים הכלליים בבחירות למועצות הפועלים, כאשר הם מפחדים שיאבדו את העבודה... הגיעו מים עד נפש'.¹⁶⁸ כמו כן עשתה ההסתדרות הסכמים עם ארגוני פועלים שונים (עם הרביזיוניסטים; הכירה ב'ארגון העובדים של הציונים הכלליים') ובכך רוקנה את רעיון ההסתדרות האחידה מתוכנו, ולא נשאר עוד טעם רב בהתנגדות הרבה של 'ההתאחדות' לארגון, כפי שהיה בעבר. בכל זאת, היו בקרב 'ההתאחדות' מתנגדים רבים יותר לאיחוד משהיו בקרב 'הברית'. שכן אלה חששו שהכוח המוביל והפעיל באיחוד החדש הזה יהיה בסופו של דבר של 'הברית' כפי שאף היה בעבר – וזאת למרות שהפעם כוחה

167. מכתב מאת מ' מדיזיני אל חברים, 7.10.1937, אצ"מ, 45/27/2.6.

168. מכתב מאת מ' קולודני אל ל' בקשטנסקי (לא לפרסום), 13.12.1937, ארכיון משואה, מ 2/7. גם: דברי א' ביכובסקי בפרטיכל משיבת הועד הפועל של ההתאחדות, 29.5.1938, אצ"מ, 45/27(2).

של 'ההתאחדות' היה רב יותר – וכך יתחזק הצד המעמדי הימני שבציונות הכללית, מגמה שהתנגדו לה.

בראשית שנת 1939, ערב מלחמת העולם השנייה, החלו להישמע ביתר תוקף הכרזות על הצורך בליכוד הכוחות בארץ-ישראל. בישיבת הוועדה המשותפת של באי כוח 'הברית' ו'ההתאחדות' בארץ, דווח למשתתפים על המשא ומתן שהתנהל בלונדון בין עסקני שתי המפלגות בשאלת האיחוד ועל כך שלא הצליחו להגיע להחלטה על איחוד הציונות הכללית בהיקף עולמי. כמסקנה מכך צוין, כי יש לדחות את הגשמת האיחוד בארץ-ישראל, עד לכינוסן של שתי הוועידות העולמיות של הציונים הכלליים, בהן יוכרו על איחוד, מפני שאין ערך לקיים איחוד רק בארץ-ישראל. הופעה נפרדת של שני חלקי הציונות הכללית בקונגרס עלולה לבטל למעשה גם את האיחוד הזה, שכן 'חברי "ההתאחדות" מיתר הארצות שיבואו לקונגרס, ימשכו לצידם את חבריהם מארץ-ישראל, ואז יאלצו גם צירי "הברית" מארץ-ישראל להתרכז לחוד עם חבריהם מתפוצות הגולה, ותחזור שוב התמונה שהיינו עדים לה בקונגרסים הקודמים: הרבה צירים ציונים כלליים שאינם מאוחדים בעמדתם ולכן אינם יכולים להשפיע השפעה מכרעת על מהלך העניינים'.¹⁶⁹

במשך השנה המשיכה 'הברית' הארץ-ישראלית להעלות את נושא שיתוף הפעולה 'מתוך תקווה כי גם האיחוד המלא יבוא',¹⁷⁰ בעוד ש'ההתאחדות' הציגה הפעם תנאי לאיחוד: עבודה בתוך מסגרת המוסדות הלאומיים. 'עבודה משותפת בכל צורותיה עד כדי איחוד גמור וליכוד גמור, אולם בתנאי ברור ומפורש: עבודה בתוך מסגרת המוסדות הלאומיים שלנו. אם יש צורך במלחמה, אז מלחמה מבפנים בדרכים לויאליות ובאמצעים חוקיים'.¹⁷¹ בדרישתם של חלק מראשי 'הברית' בארץ-ישראל, סופרסקי, שווארץ, ברנשטיין, עוזיאלי ואחרים, לסלק את ההנהלה הנוכחית ובהתנגדותם להשתתפות 'הברית' באקזקוטיבה,¹⁷² ראה גליקסון 'תרגילים פוליטיים... שיגרמו לדחיית התגשמות השאיפה של שני הצדדים לאיחוד'.¹⁷³

לקונגרס הכ"א, שנפתח באוגוסט 1939 בג'נבה, יצאו שוב שתי המפלגות ברשימות נפרדות, שגם בתוכן היו התפצליות. 'ההתאחדות' (רשימה ז')

169. כניסוס ארצי של הברית, ינואר 1939, אצ"מ, A32/105 (מורגש על-פי הניסוח כי הדיווח ניתן בידי נציגי הברית!).

170. ידיעה, 'כניסוס הצה"כ', הארץ, 29.3.1939.

171. הצעת מצע לוועידת ההתאחדות הציונים הכלליים השלישית בא"י, מאת ב"צ מוסינזון, אצ"מ, (A45/27(2)).

172. ידיעה, הארץ, 17.8.1939; מכתב מאת ד' צל-ציון אל ח' בוגרשוב, פ' ברנשטיין וי' פראנד, 12.4.1939, אצ"מ, A309/B13.

173. מ' גליקסון, 'פשיטנות של דמוגוגיה', הארץ, 31.3.1939.

התחזקה וזכתה ב 143 צירים, מהם 10 בארץ-ישראל (מתוך 134), ואילו כוחה של 'הברית' (רשימה ד') נחלש והיא זכתה ב 28 צירים, מהם 6 בארץ-ישראל. האיחוד לא יצא לפועל בסופו של דבר, והדיונים והשיחות על הצורך להפעילו נמשכו.¹⁷⁴

סיכום

מטרת האיחוד בין שני הפלגים הציוניים הכלליים הייתה לחזק את כוחה של הציונות הכללית בתנועה הציונית וביישוב. על אף הציפיות, לא הביא האיחוד להגברת כוחם האלקטורלי של הציונים הכלליים. אדרבה: תוצאות הבחירות לקונגרס ה"ז מלמדות על ירידת כוחם בהשוואה לתוצאות הבחירות לקונגרס ה"ט". גם בבחירות לאסיפת הנבחרים השלישית, שהתקיימו בינואר 1931, זכו הציונים הכלליים המאוחדים בכשישה אחוזים פחות מסך הקולות שהשיגו בבחירות לאסיפת הנבחרים השנייה. דומה שדווקא האיחוד, שמטרתו הייתה לאחות את הקרעים ולטשטש את ההבדלים בין שני פלגי הציונות הכללית, בניסיון להציג רשימה הטרורגנית, נייטרלית ובעלת גוון אחיד, הוא שהרחיק בוחרים פוטנציאליים רבים מתמיכה ב'הסתדרות'. לתומכי 'האזרחים', שהיו קרובים יותר בהשקפותיהם לרביזיוניסטים, הפריע האיחוד עם 'המתקדמים', שנטו לשמאל, ולהפך. היו שנמנעו מלהשתתף בבחירות שבהן הופיעו גליקסון וסופרסקי בכפיפה אחת. ואילו אחרים העדיפו להצביע עבור מפא"י או עבור הרביזיוניסטים שהציגו עמדות יותר ברורות וחד משמעיות.

חמש שנים לאחר האיחוד שבו הציונים הכלליים והתפלגו. הפילוג נבע בעיקרו מחילוקי דעות בין שני הפלגים באשר לניסיון שעשו 'האזרחים' להקים ארגון עובדים עצמאי שידאג לעובדים הציונים הכלליים, ימנע את קיפוחם ויביא לעצמאותה ולביסוסה של הציונות הכללית. 'המתקדמים' התנגדו להקמת ארגון נפרד כזה, שכן חבריו ראו בהסתדרות הכללית את המסגרת היחידה שיכולה לאחד את כל האגודות המקצועיות, בלי קשר להשקפותיהן הפוליטיות. הם העריכו כי השתלבות בה תאפשר השפעה וחיזוק היסודות הדמוקרטיים בהסתדרות הקיימת. הקמת ארגון עובדים נפרד, כדרישת 'האזרחים', הייתה בעיניהם צעד מוטעה, המבטא התכחשות ליעדיה ולרעיונותיה הבסיסיים של הציונות הכללית, העלול לפגום במערכת היחסים בתוך ההסתדרות הציונית. היו גם מניעים נוספים לפילוג, שמקורם בהבדלי השקפות בין שני הפלגים ביחס

174. ראו: ארכיון משואה, מ 6/6.

למנהיגותו של וייצמן ועמדתו כלפי ממשלת המנדט וכן הבהלים בעמדות כלפי הרביזיוניסטים מחד וכלפי תנועת העבודה מאידך.

בעיני רבים נתפס הפילוג כ'חורבן הציונות הכללית'¹⁷⁵ וכל צד האשים את הצד האחר בגרימתו. אך דומה שניתן להסכים להערכתם של מוסינזון ובוגרשוב, כי בעוד שהמוני הציונים הכלליים היו 'תאבי איחוד', הרי שמנהיגי שני הצדדים הסכימו ביתר נקל לפירוד.¹⁷⁶ יתרה מזו, אין לפסול את האפשרות שבקרב שני הפלגים היו גורמים שאף ראו בפילוג אמצעי לחיזוק כוחם. יש לזכור כי 'המתקדמים' היוו מיעוט בתוך 'הסתדרות הציונים הכלליים המאוחדים' ומכאן גם נבע הקושי שלהם להשפיע על מהלכי 'ההסתדרות' על פי דרכם. הליכה נפרדת אפשרה להם ללכד את הכוחות הפרוגרסיביים ביישוב ולצרף אליהם חוגים כמו 'קידמה', בראשותו של בלומנפלד, ו'הרדיקלים', מבית מדרשו של גרינבוים – גורמים שלא היו מצטרפים ל'הסתדרות' כל עוד זו כללה זרם בעל נטיות אזרחיות-ימניות כמו 'האזרחים' – ובכך להפוך לגורם בעל השפעה בפוליטיקה היישובית. ואשר ל'אזרחים' – העובדה שהתעקשו על הקמת ארגון עובדים נפרד, ולא ניסו להתפשר על מנת להימנע מהוויכוח, מלמדת שהם האמינו שהליכה נפרדת עשויה להועיל להם ולהביא להתאוששות הציונות הכללית בהנהגתם ולהגברת כוחם הפוליטי ביישוב.

ואמנם התברר כי הפילוג לא רק שלא החליש את כוחם של הציונים הכלליים, אלא להפך, חיזק אותם (לפחות בטווח הקצר) ובעיקר את הפלג 'המתקדם' שאליו הצטרפו 'הרדיקלים' ו'קידמה'. בבחירות לקונגרס הי"ט (בשנת 1935) זכו שתי הרשימות הציוניות כלליות בארבעה אחוז קולות יותר מאשר בבחירות הקודמות. הפילוג ששב וחיידד את ההבדלים בין שני הפלגים, הקל על ציבור בוחריהם להזדהות עמם.

המחנה הציוני כללי בארץ-ישראל נשאר מפולג עוד שנים רבות וכל הניסיונות, החוזרים ונשנים, לאחד את פלגיו השונים, לא עלו יפה. רק בשנת 1946 התאחדו שני הפלגים לזמן קצר, ובשנת 1948 הוקמה המפלגה הפרוגרסיבית, שעם מרכיביה נמנו 'העובד הציוני', 'ההתאחדות' ו'עלייה חדשה'.

175. י' בר-מידות (עדות בעל-פה, 31.1.1966, שם, עמ' 23) שגם בפרספקטיבה של זמן ראה בפילוג 'אסון גדול' שגרם לחולשת הציונים הכלליים בארץ.

176. ב"צ מוסינזון, 'אל ימין ואל שמאל', הציוני הכללי, 25.3.1935. גם: מכתב מאת ב"צ מוסינזון אל י' שורצבארט, מיום 24.12.1934, אצ"מ, A45/27(1). בנושא זה ראו גם: דברי ש' פינקלשטיין, 'ד"ח מהמועצה הארצית', הציוני הכללי, 16.7.1935; מ' כרמן, 'הסתדרות עובדים ציונית', הציוני הכללי, 21.7.1935.